

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

The image shows the front cover of an old book. The cover is decorated with a marbled pattern of dark green and black spots on a golden-brown background. The spine, visible on the left, is made of a light-colored, textured cloth. A small, rectangular, light-colored paper label is affixed to the bottom left corner of the cover, featuring the number 2989 printed in a dark, serif font.

2989

1919

1919

Handwritten numbers in red and blue ink at the top of the page.

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԿԱՄ

ՏՈՓԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՒՐՈՊԻՈՑ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՑ

ԱՐԴԻ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՑ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Բ • ՏՊԱԳՐ •

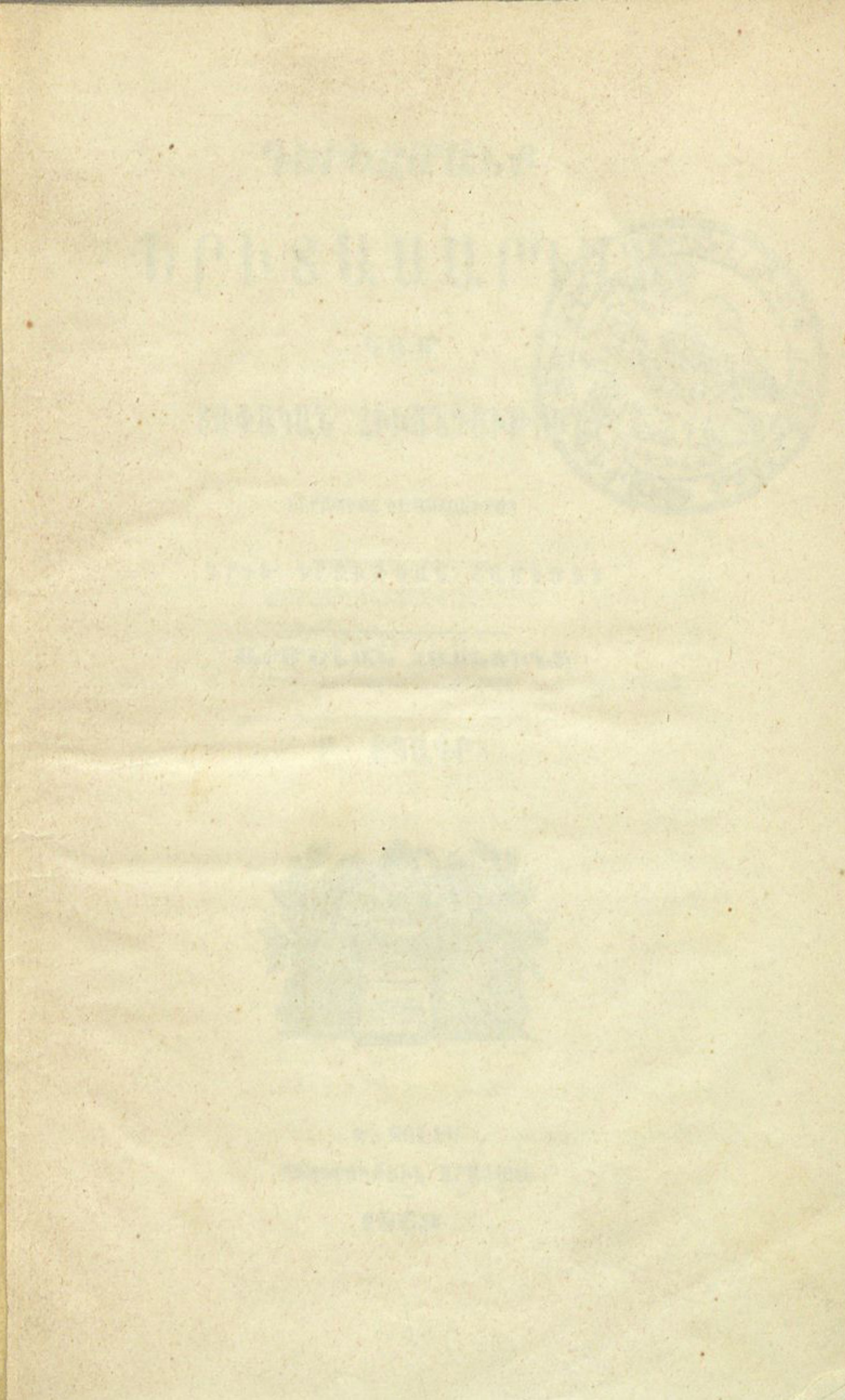
Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1869

2989

Faint purple ink markings and bleed-through from the reverse side of the page.

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ

ԿԱՄ

ՏՈՓԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՒՐՈՊԻՈՅ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՑ

ԱՐԴԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՑ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Բ. ՏՊԱԳԻ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1869

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԲՆԱԳՐԱՆՍԱՆՑԻԿ

ՄԱՅ

ՅԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՈՒՆՍՏԱԿՆ

ՅԱՆՎԱՐԻ ԿՈՆՏԱԿՏԱՆ

ՏՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

Զագնագիրլար փողոց, Յակոբեան խան, Ն⁰ 4, 6.

ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՈՒՆՍՏԱԿՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՅԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՈՒՆՍՏԱԿՆ

ԵՐԵՎԱՆ

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Ք Ա Ն

—

Ինչպէս՝ որ ամեն ուրիշ ազգաց՝ նոյնպէս ալ մեր ազգին երիտասարդաց մէջ, այս վերջին տարիներս տուփական հիւանդութեանց, այսինքն Սերմնահոսութեան, Միզանցաբորբոքման եւ Մաշոդական ախտից օրէ օր ամենաերագ ու կենսասպառ ընթացք տեսնելովնիս եւ դիտելովնիս, ալ վայրկեան մը եւս չուզելով յապաղել՝ ահաւասիկ Գրեոյկ մը նուիրեցիմ չայ երիտասարդութեան, զայն վերոյիշեալ զարհուրելի եւ միանգամայն զգուելի հիւանդութիւններէն զգուշացրնելու եւ կամ ազատելու համար, որոնց տառապանքներն անուրանալի են արդարեւ: Մարդկային ընկերութեան անարժան մէկ անդամն է նա՛ որ գիտէ յիշեալ չարեաց առջեւը առնելու միջոցները եւ լռիկ հանդիսական մը կը կանգնի իւր բոլորտիքը տեղի ունեցած կոտորածներուն:

Մարդկութիւնը եւ քրիստոնէութիւնը միաբերան բողոքելու իրաւունք ունին այնպիսի անձի մը դէմ, վասն զի այնպիսւոյն անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է իւր ամեն կրցածը ընել, եւ իւր

ամեն տեղեկութիւնները հրատարակել, յօգուտ
մարդկային բնկերութեան, որոյ շնորհիւ ինքը կը
վայելէ ամեն տեսակ խաղաղութիւնք եւ երջան-
կութիւնք :

Իսկ մեք որ Եւրոպիոյ մեղուազան հեղինա-
կաց շնորհիւ բաւական տեղեկութիւն ստացած
եմք մարդկային կազմութեան ամեն օրէնքներուն՝
եւ նորա ենթակայ եղած ամեն բռնառութեանց
եւ մանաւանդ Տոփական հիւանդութեանց նորա
վրայ ունեցած ահարկու ներգործութիւններուն
վրայ, չէինք կրնար առանց խղնամսանքնիս բթա-
ցրելու ձայն չի բարձրացնել բոլոր այն Հայ երի-
տասարդներուն՝ որոնք անմեղ գառնուկներու նը-
ման ցատկոտելով եւ ուրախութեամբ իրենց դա-
հիներուն ետեւէն կ'երթան եւ կը կորսուին :

Անմեղ երիտասարդութիւնը այսօր փրկարար
ձեռքի մը կալոտ է, իմ սիրելի ընթերցողս, ուստի
ներէ ինձ, կ'աղաչեմ, ի սէր Հայ երիտասարդու-
թեան ու մարդկութեան, երբոր այս Գրքիս մէջ
տեսնես ամեն բան բացորոտ խօսիլս, համոզուէ
ինձ որ մեր արդի սովորական քաղաքականու-
թիւնը ամենեւին յարաբերութիւն չունի նշմարիտ
պարկեշտութեան հետ. վասն զի նա իւր անթա-
փանցելի վարսագոյտովը կը ծածկէ մեր ներքին

աղէսները , եւ հետեւաբար նոցա զարհուրելի կերպարանք մեր տեսութենէն հեռի պահելով , կը գրկէ զմեզ հսկողութեան փրկարար պարիսպէն . եւ ճի , մեր երիտասարդաց շատերը սոյն սովորական ֆաղափականութեան պատճառաւ է որ օրէ օր գերեզմանաց մէջ կը թաւալին :

Գիտեմ , շատերը որ ամենեւին տեղեկութիւն չունին մարդկային կազմութեան օրէնքներուն վրայ՝ պիտի դատապարտեն զմեզ եւ ծուռ մեկնութիւններ պիտի ան մեր արդի աշխատասիրութեան . սակայն մենք , որ նպատակնիս բարի է , ամենեւին չենք կարող նոցա ըսելիքը եւ զանգատները բանի տեղ դնել , եւ մեր պարտականութիւնը չը կատարել :

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

ՍՆՈՏԻ ԶԳՈՒՇԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

« Կէս ճշմարտութիւնը ամբողջ ստուծենէ մը
աւելի վտանգաւոր է » :

Վերջապէս եկած հասած է ժամանակը՝ որ
մենք ազատիմք ալ այն կեղծ և շինծու ամօթ-
խածութենէն , որ մեր առումը վիրաւորած և
հարազատ անմեղութիւնը կերպարանափոխ
ըրած է . բաւ եղաւ ալ մարդկային ընկերութեան
կրած մլասները այս անհարազատ պարկեշտու-
թենէն , որ կը թողու ախտերուն զարհուրելի
կերպարանքները ուզած աստիճաններուն հաս-
նելու , և փոխանակ զանոնք երևան հանելու և
անոնց դարձանները գտնելու , կ'ստիպէ զմեզ
զգուանօք երես դարձնել անոնցմէ , և թողուլ
որ կրճեն և բնաջինջ ընեն մեր ամբողջ կազ-
մուածքը :

Անշուշտ շատ անձինք կան դեռ՝ որ մեր վե-
րոզրեալ խօսքերը կը դատապարտեն, եւ անո-
տի զգուշաւորութեամբ մը կը լիափառին՝ որ
մարդկային ընկերութիւնը, որչափ որ հնարա-
ւոր է, տգէտ մնայ իւր բարելաւութեանը: Աայ
մէկ անհարազատ սլարկեշտութիւն մը, որ ամենեւին յարարեցողութիւն չունի հարազատ սլար-
կեշտութեան հետ, որ կնկան մը շնորհքներէն
մին է, եւ որմէ ամենաբիրտ մարդն անզամ
պարտի իւր բաժինն ունենալ. ահա՛ այս ամօթ-
խածութիւնն է որ մարդս բոլորովին աննրկատ
կ'ընէ հետեւանքներու: Թէ և կենաց ազբիւրը
աստիճանաբար կը ցամաքի, թէ և հիւանդու-
թիւնը անթիւ տեսակներով զմեզ ճզակտոր
կ'ընէ, թէ և մահը Արարչին արարածներուն
ամենագեղեցիկները կը յափշտակէ, թէ և մարք
իւրեանց զաւակներուն վրայ կուլան, նոցա նը-
ւաղումը, տկարութիւնը և զրեթէ մահուան գոյ-
նը առած լինելնին տեսնելով, թէ և կը տես-
նեմք մեր երիտասարդ բարեկամաց տարածամ
մահուան ճիրաններուն մատնուելով անդառնալի
երկիրն երթալնին, ևայլն, ևայլն. և թէ և բո-
լոր այս տխուր չարեաց ամենագլխաւոր պատ-
ճառին վրայ տեղեկութիւն ունինք, (որն որ
պիտի բացատրուի այս աշխատութեան մէջ)
սակայն սովորասէր ընկերութիւնը՝ դեռ կը խո-
ժոռի այսպիսի ամենակարեւոր եւ լիափուկ կէ-
տի մը վրայ խօսողին դէմ . . . սովորութիւն . . .

որ ամենևին հոգ չընէր անթիւ զազրագործութիւնները, միայն թէ խաւարի մէջ տեղի ունենան և ընկերութեանց մէջ չի յիշուին. թէ և ընկերութեան ամեն մէկ անհատ շատ աղէկ զիտէ, որ իւր գազանիքը ուրիշներն ալ ունին, սակայն չի կայ մէկը որ բարձրաձայն հնչէ զայն և կամ թէ թուղթի մը կտորի վրայ գրել համարձակի. այսպէս սովորութեամբ թէ և ամեն մէկ զուարթ և անխորհուրդ խուժան, որոնք նոյն սովորութեան տաճարին մէջ կ'երկրպագեն, գիտեն թէ ամեն ուրիշ անհատ տեղեակ է այս զազրագործութեան գոյութեանը, և շատերուն տգիտաբար նոյն զազրագործութեան գերիտեղած լինելնին՝ առանց հետեւանքին տեղեակ լինելու. սակայն ոչ ոք կը համարձակի ձայն բարձրացնել այսպիսի վտանգաւոր կացութեան մը դէմ: Այս խնդրոյ վրայ աւելի բացատրութիւններ տալու համար շատ բան գրել հարկաւոր է. բայց մենք ընթերցողաց ճանձրութիւն չի տալու համար, բաւական կը սեպենք ըսել թէ « Բնութիւնը այս տեսակ բաներու մէջ արհեստէն աւելի լաւ առաջնորդ մի է » ... և ես կը զարմանամ այն անձանց վրայ, որք կը պարծենան թէ իւրեանց աղջիկները լիովին անտեղեակ են՝ ամուսնութեան նկատմամբ տեղի ունենալիք իրողութեանց և ծննդական զործարաններու վրայ. և շիտակը չեմ քաշուիր հարցնելու թէ, ինչո՞ւ իրենց աղջիկները տեղեկութիւն

ունին ստամոքսի , բերնի , աչքի և անոնց ըրած
գործողութիւններուն վրայ , միթէ կոյ այնպի-
սի պատճառ մը՝ որ աղջիկները իրենց կազմու-
թեան մէկ մասը ուսանելու եւ ուրիշ մաս մը
չ'ուսանելու ստիպէ . . . ամենեւին պատճառ չի
կայ , և հետեւաբար այսպիսի զգուշաւորութիւն
մը բոլորովին անընդունելի է . և կամ թէ ոչ՝ մար-
դակազմութեան նկատմամբ գտնուած բոլոր գի-
տութիւնները , պէտք է որ դատապարտուին
կամ մերժուին : Շատ ծնողքներ իւրեանց աղ-
ջիկներուն կուրծքերնին սեղմելով կրած մնաս-
ներնին տեսնելով , երբ կը համոզուին թէ կուրծ-
քի նկատմամբ կազմաբանական գիտութիւնը
շատ կարևոր է նոցա համար , հապա ինչո՞ւ հա-
մար նոյն գիտութիւնը կարևոր չի պիտի լինի
նոցա ծննդական գործարանաց նկատմամբ :

Գարձեալ այնպէս կարծուած է թէ աղջիկ մը
թէ որ մէկէ մը չ'ուսանի իւր ծննդական գոր-
ծարանաց ինչ նպատակներու համար գործած-
ուիլը , լիովին տգէտ կը մնայ նոյն իրողութեանց
վրայ . բայց ես կ'ըսեմ , թող ծնողք ամենևին
այնպիսի կարծիքով մը ինքզինքնին չի խաբէն ,
վասն զի թող լաւ գիտնան թէ « բնութեան
ճայնը մեր լռութենէն զօրաւոր է » , որ ան-
պատճառ պիտի մզէ աղջիկները՝ որ ուսկից լի-
նի թող լինի , ուսանին նոյն իրողութիւնները
և հետեւաբար շատ անգամ գէշ աղբիւրէ մը պի-
տի քաղեն իւրեանց գիտութիւնը , և ան ալ ան-

շուշտ վտանգաւոր, ծուռ և բարոյականութիւն-
նին եղծող տեղեկութիւններ: Ծնողք երբ ինք-
զինքնին կը մխիթարեն իրենց աղջկանց այս
մասին նկատմամբ ունեցած տգիտութիւններուն
համար, նոյն միջոցին աղջիկները վտանգաւոր
և բարոյականութեան դէմ լսել մը սկզբունքնե-
րու տէր եղած են արդէն: Բնութիւնը աղջիկ
մը արբունքի հասցնելով՝ իմաց կուտայ նորա
թէ ինք կնութեան պաշտօնը ունենալու է, և
աղջիկը նորա ճայնին լսելով պիտի սկսի փրն-
տըռել այն գիտութիւնը, որով ինքը տեղեակ
պիտի լինի կնութեան պաշտօնին ինչ լինելուն.
« Թող ծնողք արգիլեն իւրեանց աղջիկները
ճշմարիտ աղբիւրներու դիմելէ. սակայն թող
միշտ ալ վստահ լինին որ նոքա վտանգաւոր
աղբիւրներու պիտի դիմեն » : Բայց մենք մեր
նպատակին դառնանք. մի պատմեր քու զա-
ւակիդ թէ դրացիին տունը գող մտեր է, չըլլայ
որ նա ալ գող լինի. մի պատմեր նորա մար-
դասպանութեան պատմութիւն մը՝ որ մարդաս-
պան չլինի, եւ մի պատմեր նորա թէ մէկը
յուսահատաբար ինքզինքը սպաններ է, չըլլայ
որ նա ալ օր մը անձնասպան լինի . . . յիմարա-
կան չեն այս դասերը: Ուրեմն ինչո՞ւ յիմարա-
կան սկզբունք մը չի պիտի սեպենք տղայոց գի-
տութեան նկատմամբ տրուելիք խրատներուն
մերժուիլը, և մանաւանդ քանի որ բնութիւնը
թէ և տղու մը գող, մարդասպան և անձնասպան

լինիլ չ'ուսուցաներ, կամ զանոնք ուսանելու մղում մը չի տար, բայց գիճութիւն ընելու կուտայ: ուրեմն ինչո՞ւ համար աղջիկներուն չափ աղայ մը չի պիտի խրատենք որ գիճութիւն չ'ընէ, ինչո՞ւ գիճութեան ամեն զարհուրելի արգասիքները չի պիտի իրեն պատմենք. միթէ ծնողք կատարելապէս համոզուած չեն դեռ, թէ աղայք որ և իցէ կերպով գիճութեան կ'սկսին առանց իրենց ծնողաց գիտութեանը. և ծնողք արդեօք այս չարեաց առջեւը առնելու համար զտամ ին ուրիշ միջոց մը՝ որ կարևորութիւն չեն տեսներ իւրեանց աղաքներուն խօսիլ գիճութեան և անոր զարհուրելի արգասիքներուն վըրայ, որով շատ չարիքներու առջև առնուլ միայն հնարաւոր է: Ուրեմն վայելուչ չէ թէ որ ծնողք ալ մէկդի դնեն իւրեանց այս նախապաշարեալ տգիտութիւնը, և Արարչին իրենց յանձնած զաւկրներուն բարեացը համար՝ դիմեն այն մէկ հասիկ միջոցին, որով հնարաւոր է միայն ապագայ սերունդի մը փրկութիւնը և երջանկութիւնը:

Հռչակաւորն Լալէմանտ այսպէս կ'ըսէ հառաչելով. «Գիրք մը չ'ունինք ամենեւին որ խօսի այնպիսի հիւանդութեան մը վրայ, որ մարդս կը նուաստացնէ, նորա երջանկութիւնը կը թունաւորէ և մարդկային ամբողջ ընկերութիւնը կը պառակտէ». և Ըսմիթ այսպէս կը խօսի. «Յիրաւի խիստ զարմանալի է որ հեղինակ մը չի

կայ որ գիճութեան նկատմամբ խօսի ինչպէս որ
պէտք է : Իսկ մենք կ'աղաղակեմք թէ դաժան
է և ամբարիշտ նա որ լաւ գիտնալով գիճութեան
սոսկալի ճարակումը. պատանեաց և երիտասար-
դաց մէջ, փոխանակ ողբալու. նոցա կարեկցու-
թեան արժանի կացութեան վրայ, և փափա-
քելու որ այս չարեաց նկատմամբ ամենուն մըտ-
քերը լուսաւորող հեղինակութիւններ հրատա-
րակուին, կ'ելլէ և անխղճարար դէմ կը խօսի
մեզ մեր արդի աշխատութեան նկատմամբ որ
խղճմտանքի կատարեալ խաղաղութեամբ անա-
ւասիկ կը հրատարակեմք :

Ք Լ Ո Ի Խ Բ .

Ք Ի Ճ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

« Մոլութիւնը այնպիսի ճիւղ մի է,
զոր ատելու համար տեսնել հարկ է » :

Գիճութեան վտանգաւոր սովորութիւնը կենաց
մէջ շատ կանուխ սկսած է, մանաւանդ այն եր-
կիրներուն մէջ, որոնց կլիմաները ծննդական

գործարաններուն վրայ շատ ներգործութիւն ունին : Քիչ մարդիկ կրնան խորհիլ թէ տղաք իրենց ամենափափուկ հասակին մէջ կրնան այս մոլութեան ենթակայ լինիլ . բայց մենք եւ անշուշտ շատ ուրիշներ համոզուած եմք թէ , տը՞ղաք՝ երեք չորս տարեկան եղած ժամանակնին անգամ կրնան գիճութեան սկսիլ , թէ և անշուշտ այս միջոցիս հոսում մը տեղի չ'ունենար , բայց այն հաճոյական զգացմունքը որ կղիթորին մէջ տեղի կ'ունենայ , կը հրապուրէ մանկիկը իւր ընթացքը շարունակել և տգիտաբար ինքզինքը եղծել . ուրեմն մեծ զգուշութիւն պէտք է , որ ծնողք կամ խնամածուք , ամենեւին չի խառնեն մանկանց ծննդական գործարանները , վասն զի սասանկով միայն շատ անգամ տղաք գիճութեան մոլութեանը կ'ենթակայանան : Երեք կամ չորս տարեկան տղեկի մը գիճութիւնը խիստ մահառիթ ներգործութիւն ունի . յիրաւի թէ և այս միջոցիս մարմինին ամենէն կենսական հեղուկը չի կորսուիր , սակայն շատ ուրիշ հիւանդութիւններ անշուշտ յառաջ կուգան , մասնաւորապէս տղեկին ուղեղը և ջիղերը եղծող հիւանդութիւններ :

Գիճութենէ յառաջ եկած հիւանդութիւններն շատ եւ ծանր են . . . ջղային դրութեան սաստիկ զրգռումը և նոցա զօրութեան սպառումը այնպիսի ջղային վրդովում մը յառաջ կը բերէ , որ մահ կը պատճառէ . Մօնթբելըր կը հաստատ-

տէ թէ գիճութեան ուղեղի մէջ ըրած ցնցողա-
կան բաղխումներուն հրկնումները շատ անգամ
մահառիթ են : Եւ Ս. Վիչէնեան այսպէս կը խօ-
սի այս մոլութեան վրայ իւր Մանկատածութիւն
անուն ընտիր զրքին մէջ : «Այս մոլութիւնը նախ
մարմինը կը տկարացնէ , կը հիւանդացնէ ու
մահ անգամ կը բերէ . երկրորդ՝ միտքը կը կու-
րացնէ ու գրեթէ ատենէն առաջ կը ծերացնէ
թէ մտքի թէ մարմնոյ կողմէն» : 181-182 :
Սակայն երբ այս անվայել զրգուճը եւ նորա
հնչական հետեւանքը բնական մահուամբ չի
վերջանար , տասնէն իննին մտաւորական մահ
կը պատճառէ , եւ բոլոր իմացական կարողու-
թիւններու խանգարում. քանի քանի եօթը ու թը
տարեկան տղաքներ դիտած ունիմ ես , որոնք
իրենց ծնողաց պատիւ եւ ցնծութիւն լինելու
փոխանակ , այս վտանգաւոր սովորութեամբ՝
տալշութեան զոհ եղած են . քանի քանի տղաք-
ներ այս մոլութեան պատճառաւ նիհար , գու-
նաթափ , զայրացեալ եւ տգեղ կերպարանք մը
ստացած են , սոցա քունը կարճ , հիւժումնին
կրագ , եւ մահը անշուշտ է թէ որ չի դարման-
ուին : Զղային արկածները ասկից յառաջ կու-
զան զլիսաւորաբար , ինչպէս ջղացաւութեան
ստէպ , մասնաւոր կամ ամբողջ ցնցողական շար-
ժումներ , լուսնոտութիւն , անդամալուծութիւն
և անդամներու կծկումներ :

Աինի որ գիճութեան որս եղող տղան ամուր

2989
6857

կազմուածք մը ունենայ , և այս ամեն չարիք-
ներէն ազատ մնայ , սակայն բնութիւնը անշուշտ
իւր ժամանակէն շատ կանուխ պիտի արթննայ
և սերմը պիտի սկսի հոսիլ . այս պարագայիս
տակ ցանկութիւնը ինքզինքը կը յայտնէ , քանի
որ գործարանները բոլորովին անյարմար են
դեռ :

Սերմը հոսիլ սկսելուն պէս՝ բնականաբար
հաճութիւնը կը բազմապատկի , և հետևաբար
սովորութիւնը կը հաստատուի , նմանապէս և
զիճութիւնը աւելի ստէպ կը գործադրուի , և
ահա անվայել գրգռման հետ դրութիւնը կ'սկսի
ցամաքիլ մարմնոյ ամենակարեւոր և կենսական
հեղուկին կորուստովը : Մարդկային կազմու-
թեան վրայ տեղեկութիւն ունեցողները թէ և
կը սոսկան այս մոլութենէն , և երկիւղով կը
նային անկից գալիք հետևանքներուն վրայ ,
սակայն անճանալու եւ խեղճ պատանին այս
անգութ շաստուածուհիին առջև դեռ կը ծնրա-
գրրէ , բոլորովին անհոգ եւ աներկիւղ . նա չի
կրնար տեսնել այն խորվիրապը՝ որ իւր ոտքին
տակ կեցած է , այն ընդարձակ և տհազին
անդնդախոր պարապումը՝ որոյ եզրին վրայ ին-
քը կը դողդղայ :

Բայց կան շատեր որ ան ժամանակ զիճու-
թեան կը սկսին , երբ իրենց ծննդական գոր-
ծարանները այնպիսի կացութեան մը հասնին ,
որ ինքնին սկսին , բայց այս աւելի ցուրտ կը-

լիմաներու տակ տեղի կ'ունենայ՝ քան թէ տաք։
Տղաք այս մոլութեան գործադրութիւնը երբեմն
իւրեանց դպրոցի ընկերներէն կ'ուսանին, և
մանաւանդ այնպիսի գիշերօթիկ ուսումնարան-
ներու մէջ, ուր մէկ քանի տղաք մի և նոյն սեն-
եակի մէջ կը պառկին. երբեմն ալ դիպուածով
կ'սկսի այս մոլութիւնը. ձի հեծնալը շատ ան-
գամ այս արգասաւորութիւնը կ'ունենայ, ծնըն-
դական գործարանները համետին վրայ հաճելի
շփում մը ունենալով. և երբեմն ալ տղաք երե-
սի վրայ պառկելով այս մոլութեան պատճառ-
ներուն կը հանդիպին, վերջապէս այս կամ այն
միջոցաւ տղաք ուշ կամ կանուխ գիճութեան
կ'սկսին. ուստի ամենամեծ զգուշութիւն հար-
կաւոր է ծնողաց որ իրենց ամեն ջանքի գործ
դնեն, իւրեանց զաւկները կարելի եղածին չափ
հեռու պահելու բոլոր այն միջոցներէն, որոնցմէ
մոլութեան զրգիռ մը կը յուսացուի :

Գիճութեան գործադրութիւնը չէ թէ միայն
պատանեաց եւ երիտասարդաց մէջ կը պատահի
և կը շարունակուի, այլ նաև շատ անգամ չա-
փահաս մարդիկ նորա գերի եղած են, և մինչև
անգամ ամուսնացեալ անձինք : Յիրաւի այս մո-
լութենէն ազատիլը շատ դժուար բան է՝ մինչև
որ բոլորովին չի եղծուի այրական զօրութիւնը .
«Նուսուն կամ քառասուն տարեկան ամուսնաց-
եալ մարդիկ տեսած եմ», կ'ըսէ հասբաւաւոր հե-
ղինակ մը, որ բաւական անձնիշխանութիւն չու-

նէին այս մուլթիւննին մէկդի դնելու , որոնք տարիներով իւրեանց կանանց հետ մերձաւորութիւն ըրած չունէին այս մուլթեան պատճառաւ » : Բենիամին անուն , մէկը կը յիշէ , բժիշկ Սան , որ տասն և վեց տարեկան հասակին , առանց դեռ կնկան մը հետ հաղորդակցութիւն ունենալու , դիպուածով գիճութեան սկսեր է , և տարիներէ ետքը թէ և ըրածին վտանգաւորութիւնը գիտէ եղեր , սակայն իւր մուլթիւնը չէ կրցեր թողուլ . այս անձը քսան և մէկ տարեկան հասակին , իւր բարեկամաց թախանձանքէն համոզեալ , ամուսնացեր է գեղեցիկ և հրապուրիչ աղջկան մը հետ և միանգամայն թողեր է իւր մուլթիւնը , բայց աւանդ որ մարդկային որոշումները անհաստատ եւ յոյսերը անհիմն են . . . Բենիամին քանի մը ամիսէն վերջը իւր նախկին մուլթեանը սկսեր է , իւր ցանկական կիրքը երկու կերպով ի գործ դնելով , և որոյ հետևութիւնը եղեր է հիւանդ և տկար զաւկի մը ծնունդը , որն որ բարեբաղդաբար մեռեր է . . . բարեբաղդաբար , այն , վասն զի այսպիսի զաւակի մը կեանքը , թէ ինքզինքին և թէ իւր շուրջը գտնուողներուն ցաւալի տեսարան մը պիտի լինի անշուշտ : Բենիամինի կինը դարձեալ զաւակ մը բերեր է , բայց մեռած և պակաս . որոյ վրայ Բենիամին քիչ մը խորհելով՝ անմիջապէս համոզուեր է թէ՛ ինքն է այս չարեաց կամ մարդասպանութեան մի մի-

այն պատճառը , ուստի այս անգամ իւր մոլու-
թիւնը թողելու կատարեալ որոշում մը ըրեր
է , բայց այս միջոցէս քիչ մը ետքը հետու քա-
ղաքի մը մէջ գտնուող իւր մէկ ազգականը մեռ-
նելով՝ հոն կ'երթայ և ահա փորձութիւնը կը
յարձակի նորա վրայ , կը յաղթէ զայն և մոլու-
թիւնը կ'սկսի . ժամանակէ մը վերջը երբ ետ կը
դառնայ , կը գտնէ որ զուգաւորելու կարողու-
թիւնը կորուսեր է , և միանգամայն իւր կիներ
անհնարին կը տազնապի և կը թշուառանայ ,
Բենիամին կը կատողի և կ'ուզէ ինքքինքն սպան-
նել , բայց իւր հրեշտակ կնկան աղերսանքները
զինքը ետ կը բռնեն իւր անմարդավայել որո-
շումէն , և կ'սկսի դարման փնտռել իւր թշուա-
ռութեանը . շատ բժիշկներու ձեռք մնալէն վեր-
ջը բժիշկ Սանին կը գրէ , և նորա հմտութեամ-
բը վերջապէս կ'ազատի իւր աղետալի կացու-
թենէն , ի մեծ մխիթարութիւն իւր հաւատա-
րիմ կողակցին :

Հիմա խորհիլ օրինաւոր է , թէ՛ այսպիսի մարդ
մը իւր կնկանը աչքերուն ինչ տեսակ բան մը
կ'երևայ , որոյ հետ մինչև կենաց վերջը ապ-
րիլ երգում ըրած է , և որոյ հետ անկարող է
կատարելու ան պաշտօնը՝ որ բնութիւնը իւր
սեռին գործադրել՝ և իւր կնկանը նոյն գործադ-
րութեան սպասել տնօրինած է : Բենիամինի
պէս օրինակներ գտնելը շատ դժուարին է , սա-
կայն աւելի ցաւալի պատճառաւ մը , ինչու որ

Նոյն կայու թեան ենթակայ եղողներէն շատերը
ամուսնանալէ առաջ այրական զօրութիւն ու-
նենալէ կը դադրին գրեթէ . թէև այս արգասիքն
ալ շատ անգամ մարդ կոչուելու անարժան
էակները չ'արգիլեր ամուսնանալէ և անմեղ
կոյսերը թշուառ ընելէ . որոնք թէ ր գիտնան
իրենց անմարդութեան պատճառը , անշուշտ
ինքզինքնին կ'ատեն :

Գիճութենէ յառաջ եկած չարիքները թէ որ
մէկիկ մէկիկ համրելու ելլենք՝ մեծամեծ մատ-
եաններ լեցընելու պիտի պարտաւորիմք , ուս-
տի թողլով ամենքը , խօսիմք սերմնահոսու-
թեան ախտին վրայ , որ մի միայն գիճութեան
արգասիքն է , և որմէ յառաջ կուգայ անթիւ ու-
րիշ հիւանդութիւններ : Բայց նախ այս գլխուս
մէջ՝ համառօտիւ պարտիմ բացատրել ամորձի-
քի մէջ եղող ախտացեալ երակը որ յառաջ կու-
գայ գիճութենէ :

Մէկ գործարանի մը (հոգ չէ թէ մարմնոյ որ
կողմ զետեղուած է) ստէպ և անկարեւոր գոր-
ծողութիւնը , նոյն գործարանին մէջ շատ ար-
իւն հոսել կը պատճառէ , որով և արեան երակ-
ները թէ դիրքով և թէ չափով կ'ընդարձակին .
այս է ահա ամորձիքի մէջ տեղը ունեցած ախ-
տաւորութիւնն ալ : Նոյն գործարանաց շարու-
նակական զրգումամբը և գործողութեամբը , և
սերմնական հեղուկին շարունակ լեցուելով եւ
պարպրվելովը , երակները սոսկալի կերպով կը

տարածին և կը բազմանան , և միանգամայն
մաշկերնին կը հաստնայ : Երբեմն աջ և երբեմն
ձախ ամորձիքին վերնամաշկը , և երբեմն եր-
կուքինն ալ ի միասին կ'երկըննայ , ծալքերը
կ'աներևութանան , և բոլոր գործարանը կը
կախուի . և երբեմն ալ ամորձիքը բոլորովին
կ'անհետանայ որ շատ անգամ անբուժելի է :

Սկզբեցականի մը զաւակը կար՝ նիհար , գու-
նաթափ և տղեղ . ասիկայ տասը տարեկան
հասակին սկսեր է գիճութեան , իսկ այս մո-
լութեան պատճառ եղեր է իւր ծառի մը վրայ
ելած ժամանակը արտադրական անդամներուն
զգացած հաճութիւնը . այս թշուառ երիտասար-
դը տարիներով այս մոլութիւնը շարունակելով՝
վերջապէս կ'սկսի իւր կազմութիւնը եղծուիլ ,
գոյնը կը նետէ , կերակուր ուտելու ախորժակը
կը տկարանայ , գլխուն ետևի կողմերը կ'սկսին
սաստիկ ցաւիլ , նմանապէս ամորձիքները և
երիկամունքները . իսկ սերմնական հոսումը յա-
ճախ տեղի ունենալով՝ կ'սկսի գերեզմանին մո-
տենալ . իւր բարեկամները կը շփոթին իւր կեր-
պարանքէն , տանը բժիշկը կը կանչուի , որն
որ խել մը անկարևոր դեղեր կ'սկսի տալ , հի-
ւանդութիւնը չի կրնալ ճանչնալուն համար .
բայց ամեն ջանք բնականաբար անօգուտ կ'ել-
լէ . . . հիւանդութեան բուն արմատը չի կրնար
գտնել բժիշկը : Տղան կ'սկսի կասկածիլ , սակայն
չի համարձակիր մէկու մը յայտնել , վասն զի

ընկերութեան ամենէն առաջին հրամանն է
չի խօսիլ արտադրական գործարանաց վրայ
ամենևին՝.՝ Ուստի օրէ օր կը գէշնայ, բժիշ-
կը ուսերը կը թոթուէ և ամեն մարդ իրմէ յոյ-
սերնին կը կտրեն: Աերջապէս երիտասարդը
մեծ փոփոխութիւն մը կը նշմարէ իւր ծննդա-
կան գործարաններուն վրայ, կը տեսնէ որ վեր-
նամաշկը կախումս, և ճախ ամորձիքը աներե-
ւոյթացեր է՝ տեղը խել մը հաստ թելեր մնա-
լով. խեղճը ասոնք տեսնելով ալ տարակոյսը
չի մնար, և վարպետ բժիշկի մը խնամքովը
շուտով կ'աղեկնայ, և քիչ ժամանակէն ալ գե-
ղեցիկ և վայելուչ աղջկան մը հետ կ'ամուսնա-
նայ: Այս երիտասարդը իւր հիւանդութեան մի-
ջոցին կը խօսէր արտասուելով. « ան թէ որ իմ
հայրս և կամ թէ ուրիշ մը, ինձ հետ խօսակցէր
զինութեան զարհուրելի հետևանքներուն վրայ,
երբ ես պատանի մ'էի, զիս բոլոր այս ցաւերէն
պիտի փրկէր, բայց եղո՛ւկ որ սովորութիւնը
արգիլած էր անոր վրայ խօսիլ, որով և ես Աս-
տուծոյ և իմ կազմութեանս դէմ մեղանչեցի
կատարեալ արհաւիրութեամբ. . . անիծեա՛լ սովո-
րութիւն. արդեօք քանի քանիներու կենաց դա-
հիճն եղած ես: Այս երիտասարդին համառօտ
պատմութիւնը մեզի երկու բան կ'ուսուցանէ.
նախ՝ այս սովորութեան դեռ մեր մէջ գանձե-
լուն վտանգաւորութիւնը. երկրորդ՝ թէ ո՞րքան
կարևորութիւն կայ սլատանեաց ուսուցանել

ճննդական գործարանայ փափկութիւնը , և նո-
ցա ենթակայ եղած հիւանդութիւնները ապօրի-
նաւոր գործածութեամբ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

Ս Ե Ր Մ Ն Ա Հ Ո Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

« Հազիւ թէ խմացայ թէ կ'ապրիմ ես , երբ
անս գտայ որ մահը արդէն զիս բռնած է » :

Մ Ի Լ Թ Ը Ն

Գիճութեան ամենէն սովորական և անհրա-
ժեշտ արգասիքը սերմնահոսութիւն կոչուած
ախտն է , և ամենեին հնարաւորութիւն չի կայ
մարդու մը համար որ գիճութիւնը շարունակէ
և այս ախտէն ազատ մնայ : Բայց այս ըսածէս
հետեւցնելու չէ թէ սերմնահոսութիւնը միշտ
գիճութեան արգասիքն է , վասն զի կան շատ
ուրիշ պատճառներ ալ որ այս ախտին ծնունդ
կուտան , և մինչեւ անգամ ժառանգական ալ
կը լինի : « Սերմնարարը , կ'ըսէ Լալէմանտ ,
ան բնական գրգռման ազդեցութեան տակ ինք-

գինքը կծկտելու բնութիւնը կ'ստանայ . այսպիսի սլարագոյից տակ փամփուշտը լեցուն պահելը , տաք և կակուղ անկողնոյ մէջ և կոնակի վրայ սլառկիւր , ջերմ և ոգելից ըմպելիքներ գործածելը եւ այլն՝ հոսումը աւելի կը դիւրացնեն , և անս այս կացութեան մէջ է որ սերմնարարին եւ ուղեղին մէջ տեղը եղած փոխադարձ կապակցութիւնը հեշտական երազներ կ'արգասաւորէ ։ Սերմնահոսութեան ախտին պատճառ կրնան լինիլ նաեւ հետեւեալները . Տեւատեսութիւն , երկայն ծայր մաշկ ունենալ , ծայր մաշկին տակը ազտատ սրահել , ոգելից ըմպելիք շատ գործածել , միզանցքարորբոքում և հեշտական շռայլութիւն . բայց ասոնց ամենէն աւելին գիճութիւնն է գլխաւոր պատճառ սերմնահոսութեան ։

Պէտք է զխոնալ թէ սերմնական հեղուկը սերմնարարին մէջ կը պատրաստուի , և թէ փոքրիկ խողովակներ կը բացուին ասոնց միաւորութենէն սերմնատուին հետ ի միասին միզանցքին մէջ , և թէ այս խողովակներուն միջոցաւ սերմը կը փախչի . արդ առողջ մարդուն այս խողովակները գոց են , և սերմը ամենեւին չի կրնար դուրս ելնել , մինչեւ որ բնութեան մզմամբը զուգուորութեան բնական գործողութիւնը կատարուի . բայց երբոր ասոնք տընփական շռայլութեամբ կը տկարանան , կամ թէ գիճութեամբ ընդարձակութիւն կ'ստանան ամենաթեթեւ շարժառիթ մը ըստական կը

զինի նոցա սերմը դուրս տալու, անշուշտ սերմը չի կատարելագործուած, մինչեւ անգամ փամփուշտին միզով լեցուելէն վերջը կրած կծկումը բաւական կը լինի, և ընդհանրապէս այսպիսի մէկու մը միզին վերջին կաթիլները թէ սր քննուին, մէջը սերմ պիտի տեսնուի: Աթէ այս տկարութիւնը և ընդարձակութիւնը շարունակուի, ալ շարժառիթի մը կարելորութիւն չի մնար սերմը դուրս տալու, ըստ որում ալ սերմը ինքնին կը հոսի և անօթին մէջ ամենեւին չի կրնար կենալ, այլ գոյանալուն պէս՝ կամ միզանցքէն մեծ քանակութեամբ կը հոսի, կամ թէ յետի փամփուշտն դառնալով՝ միզին հետ կ'ելնէ:

Ինչպէս որ կաթը և անոր նման ուրիշ բաներ, նոյնպէս ալ սերմնական հեղուկը արիւնէն կը զտուի, բայց որովհետեւ ասիկայ միւսներէն աւելի արեան կարօտ է, հետեւաբար իւր կենդանականութիւնն ալ աւելի է. և յիրաւի ըստուգուած է որ սերմնական հեղուկին կենդանականութիւնը արիւնին կենդանականութենէն քսան անգամ աւելի է, և հետեւաբար տասն և վեց արամ սերմնեղուկ կորսնցնող մը երեք հարիւր քսան արամ արիւն կորսնցուցած կը լինի: Այս փոքրիկ հաշիւը կրնայ համոզել իմ սիրելի ընթերցողներս, զիճութեան զարհուրելի վրտանգներուն նկատմամբ:

Մենդական գործարաններուն աղէկ վիճակին մէջ սերմնական հեղուկը շարունակ կը գոյաւորուի

և կ'ամբարուի սերմնարանին մէջ՝ կանոնաւոր միջոցաւ անկից դուրս ելնելու համար, բայց այս հեղուկին կերպաւորութիւնը ամեն ուրիշ հեղուկներուն նման զգային դրութեան իշխանութեան ներքեւ է, և հետեւաբար իւր գոյացումը առատ կը լինի, երբ միտքը շարունակ տուփահան զգացմանց և ցանկական կրից վրայ մտածէ, և այսպէս՝ եթէ հոսումը յաճախ տեղի ունենայ տեւի տառտ պիտի սկսի գոյանալ, և մարմնին մնացեալ գործարաններուն տկարութիւն սլափառել: Մարդկային կազմութեան օրէնքներուն վրայ քիչ մը զազափար ունեցողը չի կրնար առանց զարհուրելու նայիլ այնպիսի անձի մը վրայ՝ որուն ցանկական կրից իշխողական ընթացքը բոլոր մարմնոյն համար գործածելի տրիւնը՝ մի միայն իւր զրգռեալ մէկ անդամին միջոցաւ սպառելու վրայ է:

Սերմնահոսութեան մէկ տեսակն ալ զիշերը տուփոտ երազներով սերմնական հեղուկին քունի մէջ հոսիլն է. եւ մարդիկ ընդհանրապէս երևակայական նկարներու կ'ընծայեն այս իրողութիւնը, բայց ինչպէս կ'ըսէ Նալէմանտ, «հեշտական նկարները որ քունի մէջ կ'երևան, ծննդական գործարանաց զրգռումէն յառաջ կուգան»: Պարոն մը որ զիճութեան անվայել սովորութեան տէր է եղեր, և վերջը իր ըրածին վտանգաւորութեանը տեղեակ լինելով թողեր է իւր սովորութիւնը, ըսկսեր ամեն զիշեր գեղեցիկ աղջկան մը հետ զուգարուորիլ երազին մէջ,

և ասանկով այնքան տկարացեր է, որ բժիշկ
Խանի դիմեր է և նորա խնամատարութեամբը
ազէկցեր է. այս պարունին մէկ ամորձիքին մէջի
սերմնարարը անյայտ է եղեր, արանդամը փոք-
րացեր և երազ խողովակները եղծուեր են, բայց
Խան զինքը դարմանելով ամենայնիւ ազէկցեր է:

Սերմնահոսութիւն ունեցող անձանց ոմանք ալ
նստած կամ շրջած ատեննին կ'զգան սերմնական
հեղուկին փախչիլը, առանց ամեննին հաճու-
թիւն մը կամ արանդամին կանգնում պատճա-
ռելու:

Սերմնահոսութեան ախտին ամենէն զէշ տե-
սակը սերմին նախ փամփուշտին երթալը և մի-
զով միատեղ գալն է, ըստ որում ասանկով հի-
ւանդութիւնը տարիներով կը շարունակուի, և
հիւանդը չ'խմանար և չի գիտեր թէ իւր տկա-
րութեանը պատճառն ինչ է:

Չաւակ չունեցող ազնուական մը կար, որոյ
սերմը քննուելով՝ գտնուեցաւ որ սերմնահոսու-
թիւն ունի. վարպետ բժիշկ մը զսնի դարմա-
նելով ազէկցուց, և քիչ մը ետքը գեղեցիկ զա-
ւակի մը մը տէր եղաւ:

Սերմնահոսութեան ախտը ունեցողներուն
սերմնորդերը կ'ուրտած կը լինին:

Երիտասարդ մը քսան և մէկ տարեկան կար-
գուեր է, և երեք զաւակի տէր լինելէն վերջը,
զաւակներուն երկուքը և կինը մեռեր են. քիչ
մը անցնելէն վերջը այս պարունը նորէն կար-
գուեր է գեղեցիկ կնկան մը հետ, սակայն ո՞ր

քան վշտացեր է՝ երբ նորա հետ զուգաւորիլ չէ
կրցեր, օրեր ամիսներ անցեր է և դեռ այս
դժբաղդութեան վերջ մը չէ կրցեր տալ. իսկ
կինը սկսեր է սլաղաչօք նայիլ անոր վրայ. բայց
բարեբաղդարար խելացի բարեկամի մը խրա-
տին մտիկ ընելով ինքզինքը բժշկի ցուցուցեր,
դարմանուէր և ազէկցեր է. այս պարոնին զու-
գաւորելու անկարող լինելուն պատճառը իւր ուղի
հնկան մահուանէն ետքը ըրած գիճութիւնն էր :

Զուգաւորելու անկարող լինելը յիրաւի կար-
գուած մարդու մը համար ամենամեծ յանցանք
է, վասն զի կին մը ինչ աչքով կրնայ նայիլ
այնպիսի մարդու մը երեսը որ բնութեան իրեն
պարզեւած ամենէն մեծ երջանկութիւնը իրեն
չի կրնար մատակարարել. արժան է հոս մեր
ընթերցողաց առջևը դնել Սըր Ասդլէյ Քուրրի
մէկ համառօտ խորհրդածութիւնը : «Այսպիսի
մարդու մը կրնայ Սատղիկ իւր հրապոյրներովը
մերձենալ առանց ազդեցութեան այսպիսի մար-
դու մը քով չի գտնուիր կենդանի ազբիւր եր-
ջանկութեան և կենսական հոմէ զարնան : Այլ
այնպիսին տխուր, ապուշ, սարսափ ճմեռ մըն
է՝ որոյ մէջ կենաց առուակը սառած է և կեն-
դանական յատկութիւնները կործանած » :

Բժշկականութեան հռչակաւոր հեղինակ մը
այսպէս կ'ըսէ. «Զուգաւորելու անկարողութիւնը
էրիկ մարդոց մէջ աւելի կը սլատահի քան թէ
կանանց, ինչու որ էրիկ մարդուն վրայ է զու-
գաւորութեան մեծ սլաշտօնը » :

Սերմնահոսութեան ախտի հանդպողներուն քսանէն տասն և ինը կրնան ազէկնալ. իսկ զուգաւորելու անկարող եղողները յիրաւի շատ մեծ հիւանդութեան մը տէր պարտին սեպել ինքզինքնին : Արիմի վերջին պատերազմին մէջ անզղիացի զինուոր մը վիրաւորուելով կորսնցուց իւր ամորձիքները . ասի ազէկնալէն վերջը ամեն տեսակ զուարճարանութեամբ ինքզինքը կը մխիթարէր և բնաւ հոգ չէր ըներ . բայց երբ Անզղիա զնաց և նետուեցաւ իրեն սպասող ամուսնոյ մը բազկացը մէջ , ան ստենը զգաց իւր կացութեան դժնդակութիւնը , և քիչ օրերէն վերջը ինքզինքն սպաննեց : Քանի հազարաւորներ կան արդեօք այս դժբաղդութեան ենթակայ եղող . երևակայեմք թէ մարդ մը որ զուգաւորելու անկարող է . ո՞րքան մխիթարութիւն եւ երջանկութիւն կրնայ վայելել մարդկային ընկերութեան մէջ . ո՞րքան զարհուրելի կերպով արդեօք այսպիսի մէկու մը խղճմտանքը պիտի տանջէ զինքը , երբ խորհի թէ ինքը իւր բուն ձեռքերովը զրկած է ինքզինքը աշխարհիս ամենէն մեծ մէկ երջանկութենէն :

Թող ամեն երիտասարդ լաւ նկատում ընէ հետեւեալ պատճառներու և արդիւնքներու երկիւղալից դիտողութիւններու . Գիճուքիւնը՝ սերմնահոսութիւն . սերմնահոսութիւնը՝ զուգաւորելու անկարողութիւն . զուգաւորելու անկարողութիւնը՝ յուսահատութիւն . եւ յուսահատութիւնը անձնասպանութիւն կը պատճառէ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

ՄԻԶԱՆՑՔԱՌՈՐՔՈՒՄՆ

Ե Ի Մ Ա Շ Ո Ղ Ա Կ Ա Ն Ա Խ Տ

« Միայն խաղողին հիւժը չէ որ մարդու »
բարոյականութիւնը կը կործանէ, այլ փա-
ռամոլութիւնը, արծամսիրութիւնը և գեղե-
ցիկ կիներն ալ նոյնը կ'արգասաւորեն » :

Ք Օ Ր Ը Ր

Ապօրինաւ որ զուգաւորութիւններէ յառաջ և-
կած հիւանդութեանց տուփական ախտք անունը
կուտամք :

Շատ բժիշկներ եղած են, որ միզանցքաբար-
բորումը և մաշոզական ախտք, մի և նոյն տե-
տակ ախտ սեպած են. բայց իրողութիւնը այս-
պէս չէ, ինչպէս որ վարը պիտի յայտնեմք :

Տուփական հիւանդութեանց սկզբնաւորու-
թիւնը գաղտնութեան մէջ թաղուած է, և շատ
հեղինակներու այս նիւթիս վրայ ըլլած ջան-
քերնին ամենն ալ ընդունայն ելած են : Եղան
ոմանք որ ըսին թէ Ամերիկայէն Եւրոպա ան-
ցաւ Քօլօմպասի ժամանակ, բայց այս ըսողները,

Ռիքորտի ըսածին պէս , չի խորհեցան թէ Քնչ
պատասխանելու են , երբ Ամերիկայի բնիկները
հարցնեն թէ «Մենք ուսկից առինք» (*) :

Այս հիւանդութեանց հնութիւնն անուրանալի
է , և Սուրբ գրոց մէջ այնպիսի ախտ մը կը
յիշուի , որ շատ կը նմանի միզանցքաբորբոք-
ման . (Ղու . ԺԵ . ԳԼ .) . Ուրիշ տեղեր ալ մաշոզա-
կանը յիշուած է , թէ և ոչ անուամբ . (Ղու . ԺԳ .
ԳԼ . 2 հմբ .) Հիսիոկրատ կը խօսի ծննդական գոր-
ծարանաց վէրքերու վրայ , Ասլէն՝ Պլէնօրակի-
այի փոխադրական հիւանդութիւն ունեցող ազգ
մը կը յիշատակէ . և Աէլսիւս ծննդական գոր-
ծարանաց ենթակայ եղած հիւանդութեանց վը-

(*) Կրնանք հաւատալ թէ այս հիւանդութիւնը հարկաւ սաս-
տիկ տաք երկիրներու մէջ բնակող ժողովրդոց մէջ ծագումն ա-
ռած է , վասն զի խիստ տաք երկիրներու օդը այնպիսի հանգա-
մանք մը ունի որ արեան անմաքրութեան և մարմնոյ զանազան
վէրքեր կը պատճառէ , մանաւանդ անձլիատ և ամեն օր ջրով
չիլուացող ժողովրդոց մէջ . սւստի ասկից յայտնի կերևնայ որ
այս հիւանդութիւնը այնպիսի ժողովրդոց մէջ առաջին անգամ
տեսնուած է , որոնք տաք կլիմայից մէջ գտնուելով հոգ տարած
չեն իւրեանց մաքրութեանը , և տուփական հեշտութեան անձնա-
տուր ընծացքով մը կատաղութիւն և բորբոքում տուած են իւր-
եանց ծննդական գործարանաց վրայ գտնուած վէրքերնէն , և
յետոյ խնամութիւններ ընելով ուրիշ ազգաց հետ , նոցա ալ
հաղորդած են իրենց ախտերը , և ասանկով՝ այս ախտը ճարա-
կած է ամբողջ մարդկային ազգին մէջ : Մեր այս ըսածը աւելի
կը հաստատուի եթէ յիշենք թէ հրբան խնամք կը տանէր Մով-
սէս որ նախ անձլիատ և անմաքուր Հրէայ չիմնայ , և երկ-
րորդ խնամութիւն չ'ընեն անձլիատ և անմաքուրազգաց հետ :

բայ կը խօսի . Յոյնք , Ափրիկեցիք և Հռովմայի
բժիշկները այս հիւանդութեանց վրայ խօսած
են . և շիտակը շատ հաւանական է որ այս
հիւանդութիւնները ամեն ժամանակ և ամեն
երկրի մէջ կային . . . Աւր որ զուգաւորութիւն
կայ՝ հոն և տափակական հիւանդութիւն ան-
պակաս է , և Վօլթէր ճշմարիտ խօսեցաւ , ըսե-
լով թէ՝ «Մաշողական ախտը և գեղեցիկ ար-
հեստները միատեղ յառաջ կ'երթան , բայց ոչ
զիտէ թէ ուսկից սկզբնաւորութիւն առին :

ՄԻՋԱՆՑՔԱՒՈՐԲՈՒՄՆ : Այս ախտը մասնա-
ւոր թոյնի մը արգասիքը չէ , և թէ և այս ախ-
տը ապօրինաւոր զուգաւորութեամբ կ'ստացուի ,
բայց միշտ այսպէս չէ իրողութիւնը . վասն զի
այս ախտը կրնայ շատ ուրիշ արտաքին պատ-
ճառներով ալ գալ . որոնք մի առ մի հոս յիշե-
լու ժամանակ չունիմք , բայց միայն այսչափս
ըսինք որ վերջ մը տրուի այն անհամար այր և
կնկան մէջ եղած կռիւներուն , որ այս ախտին
պատճառաւ կը լինին . խեղճ էրիկը չի գործած
յտնցանքի մը տէր կը սեպուի , և իւր ազէտ
կնկանը ատելութեանը ենթակայ մը կը լինի :

Միզանցքաբորբոքման առաջին նշաններն են
միզանցքին մածուցիկ բազմաթելին մարմազու-
մը , զրգռումը և տաքութիւնը . որոնցմէ քիչ մը
ետքը հոսումը կը տեսնուի . որուն գոյնը , սեր-
տութիւնը և հոտը՝ ախտին աստիճանին և ուրիշ
պարագայներու նայելով՝ կերպ կերպ կը լինին :
Քնդհանրապէս երբ հոսումը առաջին անգամ

կ'երևայ, բարակ, ներմուկ և ջրային հեղուկէ մը կը բաղկանայ, որ պարզ մածուցիկ է. բայց շուտ մը կը փոխուի գոյնը և կը լինի գեղնագոյն և այս փոփոխութիւն մէջ կը մնայ ատեն մը թէ որ չի դադարի հոսելէ, ետքը դարձեալ կը փոխուի գոյնը՝ կը լինի ջրագոյն և ջրոտ, և տարիներով այսպէս կրնայ մնալ, որ միշտ վտանգաւոր արգասիք մը կը բերէ մարդկային ընդհանուր շէնքին. (Տես Ձեռ 1 եւ 8):

Այս հիւանդութեան սկզբնաւորութեան միջոցին դարմանելը շատ դիւրին է և անվնաս, բայց քանի հիննայ՝ այնքան դժուար կը լինի առողջանալը:

ՄԱՇՈՂԱԿԱՆ ԱԽՏ. Աս ախտը մասնաւոր թոյնի մը արգասիքն է, թէ և այս թոյնին բնութիւնը դեռ գիտցուած չէ, ըստ որում «անոր գործող սկզբունքը զատ և որոշ կերպարանքով յայտնուած չէ դեռ»: Իսկ մեր բոլոր գիտցածքս է թէ՛ այս թոյնին ախտածէտ գործողութիւնը մէկ տեսակ մը կենդանական ժանտութենէ կը բաղկանայ տարբեր յատկութեամբ և ներգործութեամբ, և որն որ երբ կենդանի մարմինի մը դաշուի՝ մէկէն նոյն մարմնոյն բոլոր առողջութիւնը կ'եզծէ, և այնպիսի վէրք մը կը պատճառէ, որմէ իրեն նման թոյն կ'առնուի: Մաշողական ախտը ամենեւին ինքնիրեն չի պատահիր, այլ միշտ ուրիշ մարդէ մը կը փոխադրուի, թէ զուգաւորութեամբ և թէ սր և իցէ ուրիշ կերպով մը. մաշողական ախտ ու-

նեցողին խմած գաւաթը , ծխած ծխալամորչը
և այլն , իրեն չափ վտանգաւոր են առողջ մարդ-
կանց համար :

Մաշոգական ախտը իւր բնութեանը համա-
ձայն Քանկր անունն ունի :

Մաշոգական ախտին և միզանցքաբորբոքման
մէջ եղած մեծ տարբերութիւնը Ռիքօրտ գտաւ
վերջապէս՝ թէ մաշոգական վերջին թոյնը՝ և
թէ միզանցքաբորբոքման հոսումը առնելով և
փորձելով . առջինը միշտ նոր վերք մը կը բա-
նար , իսկ երկրորդը՝ ամենևին բան մը չէր ը-
նէր . ուստի մէկ Քանկր մը միշտ ուրիշ Քան-
կրէ մը յառաջ կու գայ , և մաշոգական ախտ
ունեցող մը անպատճառ ուրիշ մաշոգական
ախտ ունեցողէ մը առած է : Մարդուս այս
հիւանդութեան քիչ կամ շատ ենթակայ լինելը
իւր կազմութեան զօրութեանը վրայ կայացած
է . իսկ զուգաւորութեան մէջ երկայն ծայր մտշկ
ունեցողները աւելի ենթակայ են այս հիւանդու-
թեան . (Տես Ձեռ 10) , և յիրաւի շատ տնգամ
պատահած է որ մի և նոյն կնկան հետ զուգուո-
րութիւն ընող մարդիկներէն մէկը ախտը առեր
և միւսը չէ առեր , առջինին ծայր մտշկը կամ
կարն և կամ թլփատուած լինելուն համար (*) :

(*) Նկատելու արժանի կէտ մի է որ գրեթէ ամեն կրօնապետ
Թլփատութիւնը ընդունած և պաշտպանած են , և Քրիստոնէու-
թիւնը այս օգտակար սովորութեան դէմ բան մը ըսած չունի .
իսկ արդի իմաստասէրք շատ լաւ համոզուած են Թլփատու-

Մաշոզական ախտին առաջին նշանը մարմազուսն է, ասի ցաւի կը փոխուի, և ետքը սաստիկ ցաւեր կուգան, և ասոնցմէ վերջը բորբոքում տեղի կ'ունենայ, և ահա մէկ փոքրիկ պալար մը երևան կ'ելլէ թոյնով լեցուն, եւ պատառելով խել մը խածատիչ վերքեր կը սլատահառէ. սոյս վերքերուն հանգամանքն է, բորբոքեալ, եզրերնին անհարթ, արմատնին կարծր և առողջանալու չզիջանող լինիլ: (Տես Ձեռ 2 եւ 3):

Մաշոզական վերքը զուգաւորութենէն մէկ երկու օր վերջը կրնայ յայտնուիլ, բայց երբեմն ալ երկու ամիսէն ետքը կը յայտնուի: Այս վերքը զարհուրելի կերպով վտանգաւոր է, թէ որ սկզբնաւորութեան միջոցին առջևը չ'առնուի: (Տես Ձեռ 9):

Քեան կարևորութեանը, և ես այնպէս կը հաւատամ թէ՛ որ և իցէ ազգմը որ թլփատութեան սովորութիւնը ունի և անթլփատներու հետ տուփական յարաբերութիւն չունենար՝ ծննդական գործարանաց ենթակայ եղած շատ մը կենազրաւ հիւանդութիւններէ ազատ կը մնայ, և հետեւաբար եթէ ամեն ազգ թլփատութեան սովորութիւնը ընդունին և՛ ի գործ դնեն, տուփական հիւանդութեանց առջևը առնելու համար հարկ եղած ամենէն գլխաւոր միջոցը ձեռք առած կը լինին. որքան երջանիկ պիտի լինէր մարդկային սեռը թէ որ ամեն ազգ ՚ի վաղուց անտի թլփատութեան և ամեն օր պարզ ջրով լուացուելու սովորութիւնը ունենային, որով հարկաւ այսօր քնդհանուր մարդկային շէնքին կործանում սպառնացող տուփական և ուրիշ այլ և այլ հիւանդութիւններ չի պիտի գոյանային:

Մաշտոզական ախտէն յառաջ եկած չարիքնե-
քը և հիւանդութիւնները անհամար են . այս
ախտը մարդուս բոլոր կազմութիւնը կը թու-
նուորէ , երկուորիք , աչք , ախանջ , բերան ,
քիթ , կոկորդ , ոտք և այլն , ամենն ալ կը փրտ-
տին ու կը թափթփին . և ամենագեղեցիկ մարդ
մը բնութեան հրէշի մը չափ տղեղ կ'ընեն .
(Տես Ձեռ 4, 5, 6, 7, 11) : Բայց այս չէ ամե-
նը . Մաշտոզական ախտին ձեռքն ինկնող և մն-
միջական դարմաններով չի լաւցած մարդը՝
մարդկային ընկերութեան մէջ շրջող կենդանի
ժանտախտ մը լինելէն ի զատ , հարիւրամեայ
ձերունի մի է գերեզմանին եզրը դողդոջող .
(Տես Ձեռ 12) .

Ք Լ Ո Ւ Թ Ե .

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Խ Օ Ս Ք Ա Լ

Վայ ան մարդուն որ միանգամայն առօրեայ
հիւանդութեանց մէկուն ձեռքը որս կ'իյնայ ,
իսկ հազարապատիկ վայ ան մարդուն՝ որ տըր-
փական հիւանդութիւններուն մէկուն ձեռքն իյ-
նալէն վերջը ինքզինքը դարմանելու չի շտապիր .

և Ե հմուտ բժշկի մը ձեռք ինքզինքը յանձնելու
տեղ, առաջին անգամ առջեր ելնողին կը յանձնէ
ինքզինք, առանց խորհելու թէ, որ և իցէ հի-
ւանդ մը աւելի լաւ է կատաղի վագրի մը առջև
ձգուի քան թէ անխորձ բժշկի մը ձեռք. վասն-
զի շատ ճշմարիտ խօսած կը լինիմք՝ թէ որ ք-
սեմք թէ մարդկային ընկերութիւնը սպաննող-
ներն, հիւանդութիւններէն և պատերազմնե-
րէն աւելի, տգէտ բժիշկներն են :

Աւտի, իմ սիրելի ընթերցողս, ես քեզի ա-
մեն բանէ առաջ կը խրատեմ որ քու ցանկու-
թեանդ սահման դնես. թէ որ գիտութեան ա-
շակերտ մի ես՝ այս վայրկեանէն թողուս այդ
զարհուրելի սովորութիւնը. հեռացիր, կ'ազա-
չեմ, այդ մտլութենէն, կատաղի ցուլի մը առ-
ջէն փախչելու պէս. մեղքցիր ինքզինքդ և
մարդկային ընկերութիւնը, և թող որ իմ այս
համառօտ յորդորս և կամ թէ ազաչանքս շար-
ժէ քու սիրտդ : Եւ թէ որ քու ոտուրներդ սո-
վորեր են յաճախելու այն անառակութեան տու-
ները՝ լսէ ինձ և համոզուէ որ ան տուները զե-
րեզմաններէ աւելի երկիւղալից վիրասպներ են,
որ ճիւղք ամենազեղեցիկ կերպարանքներով
և յափշտակեցուցիչ հրատյրներով կ'սպաննեն
իրենց ձեռքն ինկնող խեղճ և ողորմելի երի-
տասարդները. ան, քանի քանին երու հանդիպած
եմ ես, որոնք զլուխներնուն մազերը փետու-
լով կ'անիծեն այն ժամը՝ երբ առաջին անգամ
իրենց ոտքը կոխած է այն տուներէն մէկուն

դռնէն ներս : Մի խաբուիք , երիտասարդներ ,
անառակ կիները ձեր կարծածին շափ գեղեցիկ
եւ մաքուր շեն , եւ ճշմարիտ կ'ըսեմ որ եթէ
անոնցմէ մէկը (թէև ամենէն գեղեցիկը լինի)
լոյսի մէջ քննես եւ քու փնտրած երջանկու թեա-
նըդ ազբիւրը տեսնես՝ պիտի սոսկաս , զգուիս եւ
երդմամբ պիտի հեռանաս այն կարծեցեալ հը-
րեշտակէն : Եթէ բնութեան մէջ ամենազգուելի-
րան մը կայ՝ ան ալ անառակ կիներն է , որ իւր
պղծութեամբ աղտոտած ամբարիշտ մարմնոյն
վրայ կը գրկէ որ եւ իցէ մէկը որ իրեն կուգայ :
Հոս խօսքերնիս կը վերջացնենք՝ թողլով որ
քիչ մըն ալ Հայազգի բժիշկ Անդրէաս Փոփո-
վիչը խօսի :

« Այլ որ բնական ցանկութիւնը կատարելու
առեւը բնութեան օրէնքներուն եւ կանոններուն
չի հետևիր , ով որ կանուխ ու այնչափ հեշտու-
թիւններով մարմինը կատարեալ հասունու-
թեան հասնելու չի թողուր , անանկ որ արևին
սաստիկ տաքէն երած տունկի մը պէս կը թոռ-
մի , վերջապէս ով որ բնական ցանկութեան
վախճանին կամ նպատակին դէմ կը գործէ ու
համբայ կը բռնէ , նոյն ցանկութիւնը կատարե-
լու ասունը՝ ծննդեան ու մարդկային ազգին
շատնալուն արգելք կը դնէ , որ իր մարդկու-
թիւնը անբնական գիճութիւնով եւ ուրիշ բնու-
թեան դէմ ըլլող անասնական ու ալ աւելի գէշ
մեղքերով կ'արհամարհէ , ան մարդը իրաւցընէ
մտլի ու բղջախոն կ'ըսուի : Թէ որ մարդասպա-

272

նու թիւնը ու գողութիւնը մուլութիւն է՝ պէտք
 է որ բղջախոտն թիւնն ալ մուլութիւն ըլլայ, ին-
 չու. որ բղջախոտն թե՛նէ աւելի բնաւ բան մ'ալ
 մարդուն բարոյական վախճանին դէմ չի կրնար
 ըլլալ. ասկից ի զոտ բան մ'ալ անիկայ ամեն
 աղէկ գործ բերու և բարի բարի վայելմունքներ
 ունենալու անյարմար ու անընդունակ չի կրնար
 ընել, ու մարդկային բնութեան կամ մարդկու-
 թեան ներքին ծուծը ապականել ու չորցընել:
 Թէ որ մարդ իր ուրիշ մարմնաւոր կարօտու-
 թիւնները կատարելու մէջ սահմանուած չափն
 ու կարգը անցնելու, և աշխարհքիս վրայ ու-
 տելէն, խմելէն ու քնանալէն ուրիշ բան չ'ը-
 նելու, չը գիտնալու և չի խօսելու ըլլայ, ուրիշ
 մարդկան առջին ողորմելի ստեղծուածի մը պէս
 արհամարհելի կ'ըլլայ, հապա ինչչափ աւելի
 արհամարհելի պէտք է ըլլալ ան մարդը, որ
 միայն անտանկ վայելմունքի մը ետեւէ կը վազէ՝
 որ մարդկային բնութեան այնչափ հարկաւոր
 չէ, ինչպէս ուտել խմել քնանալը, և որուն
 մէջը եղած չափազանցութիւնը մարդուն ուժին
 ու պատռոյն՝ ուտելու խմելու ու քնանալու մէջ
 եղած չափազանցութենէն շատ աւելի մնաւ կ'ը-
 նէ. դարձեալ կ'ըսեմ, ինչչափ աւելի արհա-
 մարհելի պէտք է ըլլալ ան մարդը՝ որ միայն
 մարմնաւոր հեշտութեան վրայ կը խօսի, մի-
 այն անոր վրայ կ'երազէ ու կը մտմտայ, ու իր
 բոլոր կենացը ուժն ու ամեն հոգեղէն զօրու-
 թիւնները մինակ աս անասնակաւ յօժարու-

575/1

Թեան ու գրգիռին վրայով կը պարտին ու կըզբաղին : Անասունը վայրկենական հեշտացուցիչ զգացմունքէ մը գրգռուելով կը գործէ. իսկ մարդը անոր համար կը գործէ՝ որ ըրածին կամ գործածին աղէկ ըլլալը, այսինքն ինքն իրեն ներկայ կամ հիւնակոշան ժամանակին ու արագային հարևար կամ իր հետեւանիքը աղէկ ըլլալը կը ճանչնայ . մարդը միայն զգացմունքին հետևելով չի գործեր, հասլա բանաւոր ընտրութեամբ դատում ընելով կը գործէ . իր երջանկութիւնը կը պահանջէ՝ որ ինքը օրէնք ու կարգ ճանչնայ : « Բայց հիմակուան ատենս օրէնք ու կարգ ճանչցողը ո՞ւր է : Իր բնական վախճանին՝ բռնութեան որոշածին համաձայն ո՞վ կ'ապրի : Սիրոյ պտուղները ո՞վ բանաւորապէս ու չափով կը վայելէ : Նոյն իսկ մարդկութիւնը քննող աչքով մը մարդկային ազգը զննելու ըլլայ, իր սրտիկերին տեսութենէն չի պիտի սոսկայ : Մարդ այս կտորիս մէջը իւր արժանապատւութիւնը՝ իր վախճանը բոլորովին մոռցեր է. ալ իր գործողութիւններուն վրայ տէր չէ, մի միայն մարմնական ցանկութեանը գերի եղեր է : »

« Արդ՝ ո՞վ կրնայ համբել և ուղղել կամ սրտկտեցնել այն ամէն չարիքը՝ զորս այս սարակահիչ ու մարդասպան ախտը մարդկային ազգին վրայ կը բերէ : Ինչու որ այս ախտով մարդկային մարմինին ազուորութիւնը, որն որ (այսինքն մարդկային մարմինը) փոքր աշխարհ

կ'անուանի, ու աշխարհքիս ամեն կերպ աղուո-
րութիւնն ու զօրութիւնը իր վրայ կը բովան-
դակէ, ապականուելով, այս մարմինը կեանքի
ու մահուան մէջ մնացած անճանաչելի բան մը,
դողդղացող, խեղանդամ ու տկար ստեղծուած
մը կ'ըլլայ: Ո՛վ որ բուն ատենէն առաջ ու շատ
հեղ մարմնոյ ցանկութիւնը կը զրգռէ, բուն ա-
տենէն առաջ ու շատ անգամ այն ազնիւ հիւ-
թերը անբնական զիճութիւնով և ուրիշ ան-
կարգութիւններով կը մսխէ կը կորսնցունէ,
ան մարդը բոլոր իր կենացը հիւթերուն առա-
տութիւնը դէպ 'ի ծննդական անդամները կը
քայլեցնէ. ասով կենաց ամեն սնուցիչ ու նո-
րոգիչ զօրութիւնները չափէ աւելի գործելու
կամ ազդեցութիւն ընելու կ'ստիպին, որպէս
զի ծննդական անդամներուն օգնութիւն ընեն,
ու ասոնց սպառածին կամ մսխածին տեղը լե-
ցընեն: Այս ասանկ ըլլալով՝ մարմինին ուրիշ
գործարաններուն ու մասերուն հարկաւոր եղած
արիւնը, որն որ կենաց և աճելու աղբիւրն է,
անոնց չ'երթար, ուստի և իրենց սնունդը կը
պակասի, պզտիկ՝ անկատար ու տկար կը մնան:
Մարմինը իր բնական մեծութեանը չափին չի
հասնիր. ու աս մոլութեան ծառայ ըլլողը
մարդկային կերպարանքին աղուորութիւնը կոր-
սընցունելով՝ խեղ ու տկար կը մնայ, կամ չոր
կմախքի մը պէս կը պտըտի: Հեշտասէր մար-
դը իր աշխուժութիւնը կը կորսնցունէ. իր ըզ-
գայարանքը բութ կ'ըլլան. ամենէն աւելի աչ-

ուրները սխաղած, միտքը հաստ ու երևակայութիւնը անկարգ կ'ըլլայ. զգայունութիւնը բնական եղանակէն դուրս կ'ելնէ, կամ չափէն աւելի շուտ կը զրգռի, կամ բոլորովին թմրած կ'ըլլայ. նաև մկունքներուն զօրութիւնը կը կորսուի: Հեշտասէր մարդը քիչ մը շարժում ընելու ըլլայ կամ քալէ, կը յոգնի. սլզտիկ զործքի մը մէջ մտնելու ըլլայ, կը քրտնի. բազկ երակին զարնուածքը կարճ ու շուտ կ'ըլլայ. թոքը տկար ու արտաքոյ կարգի զգայուն կ'ըլլայ. նաև ասանկ մարդը արհեստ թքնելու և սոսկալի թոքոցաւի կամ բարակ ցաւի յարմարութիւն ու սխալաստութիւն կ'ունենայ. ստամոքսն ալ կը տկարանայ, կերած կերակուրներէն մնասու նեղութիւն կ'իմանայ, աղիքը պնդութիւնի կամ թանջի (խաշի) յարմար կ'ըլլան. մարմինին մորթը տծոյն ու դեղին կ'ըլլայ, կը խորշումի (պուրուշմիշ կ'ըլլայ) ու ան ատենները կամ տարիները՝ երբոր չափաւորութեամբ ապրօղ երիտասարդ մը կ'սկսի զօրաւոր ու պնդակազմ այր մը երեսալ, հեշտասէր երիտասարդը կանուխ ծերութեան մօտենալով կը թարշումի: Քանի քանի անձինք հազիւ երեսուն տարուան ըլլալով՝ ծերի պէս կնճռեալ ճակատով, խորունկցած երեսներով ու ներս գացած տկարացած աչուրներով կը պտըտին:

«Ու երբ որ ասանկ մարդիկ աշխարհք մըտնելով կամ ամուսնանալով իրենց ազգը աճեցունելու կ'աշխատին, անոնցմէ թնչ պտուղ կրնայ

յուսացուիլ : Ասանկ մարդոց զառակները տը-
կար մարմնով աշխարհք կու գան , ու կարծես
թէ ունեցած կեանքերնուն վրայ առջի ամիսնե
րըն ալ ամենեւին ուրախութիւն ու զուարճու-
թիւն չեն զգար , թէ որ կեանքերնուն առջի
օրերը մահը վրայ հասնելով՝ անոնք քաշելու
ցաւերնէն չ'ազատէ : Աս խեղճերը աշխարհք
գալէն ետքը՝ կ'ամ գլուխնին զուր լեցուած ըլ-
լալուն՝ կ'անուխ մտնուամբ կը մեռնին , կ'ամ ոս-
խոյլ (սրտանա) ախտէն կը մաշին , և կ'ամ ոս-
կըրներնին կ'ակուղ կ'ըլլան , ու անով իրենց
մարմինին ձեն ու կերպարանքնին այլակերպ
կ'ըլլան : Իսկ թէ որ կ'անուխկէկ մեռնելէն մեծ
դժուարութիւնով խալըսելու ըլլան , աճելնին ու
մեծնալնին ճիւնի տակ մնացած տունկերուն ա-
ճելուն կը նմանի . մարմինին մարած , պաղած ու
տկար , ու միտուրնին հաստ ու տարտամ կ'ըլ-
լայ . ու որչափ որ կ'ապրին ու իրենք ալ զաւակ
կը ծնանին , իրենց ծնողացը անխելքութեանը
անկարգութեանը յիշատակը աշխարհքիս վրայ
մշտնջենաւոր կը թողուն :

«Արդ՝ թէ որ ասանկ հեշտութեան ետեւէն ին-
կած մարմնամով մարդ մը բուն ատենին ազէկ
չի խրատուիր , իր մոլութիւնը շտկելու համար
դեղ չի փնտռեր , ու իր անկարգ ցանկութեանը
չափ չի դներ նէ , յայտնի բան մըն է՝ որ օրէ
օր իր կործանումն ու կորուստը կը պատրաս-
տէ : Զղերուն չափէ աւելի ձկտումն ու տկարու-
թիւնը սոսկալի հիւանդութիւններու ճամբայ կը

բանան ու հիմ կը դնեն , ինչպէս են ախոնդա-
նոտութիւն (գարա սեւիսա) , կատաղութիւն ,
լուանոտութիւն կամ թալկացում (սարա) . ասոնց-
մէ ի զատ երկարատև ջերմը ասանկ մարդու
վրայէն պակաս չ'ըլլար , անանկ որ ողորմելին
ասդին անդին պտըտող դիու (վեռելի) մը նման
կ'ըլլայ . արտաքոյ կարգի մարմնոյ տաքութիւ-
նը , զիշերները չափէ աւելի քրտինքը ու սաս-
տիկ փորքշուքը խեղճը անդադար կը նեղեն .
կոնակին վրայ այն կերպ զգացում մը կ'ունե-
նայ , որպէս թէ մրջուններ (խարըննաներ) կը
պտըտին , կամ թէ մէջը բոլորովին պարսլած է .
ոտուրները կ'ուռին . ինքը բոլորովին ընդհա-
նուր տկարութեան մը մէջ կ'իյնայ , ու վերջա-
պէս հաշ և մաշ կամ ծիւրռոթիւն ըսուած հիւան-
դութիւնով կը մեռնի :

« Ստոյգ է՝ որ ամեն հեշտասէր մարդ բոլոր
աս ցաւալի հետևանքները՝ մէկէն կամ առջի
տարիները չիմանար . բայց ով որ կը կարծէ՝
թէ ասանկ հետևանքներէն բոլորովին կրնայ
ազատ մնալ , մեծապէս կը սխալի : Աս կըտո-
րիս մէջը շատ մեծ տարբերութիւն կ'ընէ հեշ-
տախտական գործքերը սկսելու ժամանակը ու
անոնք կատարելու չափը կամ աստիճանը . որ-
չափ աւելի ուշ կ'սկսուի աս ախտը ու որչափ
աւելի քիչ կը գործուի , միասն ալ այնչափ
աւելի քիչ կ'ըլլայ : Կան անանկ մարմիններ ալ՝
որ արտաքոյ կարգի մեծ արտադրիչ զօրութիւն
ունին , եւ երկայն և մեծ աշխատութեան կըր-

Նաև դիմանալ առանց երևելի զնաւս մը կրելու :
Բայց շիտակն ըսելով, չը կայ հեշտասէր մարդ
մը, որ աս բանիս մէջը բոլորովին անձնաս ու
անպատիժ մնայ, թէ և իր երիտասարդութեան
ատենը չարաչար զնասներէն ազատ մնայ, ծե-
րութեան ատենը շատ մեծ խեղճութիւն ու նե-
ղութիւն քաշելու կը պարտաւորի : Ժամանակէն
առաջ ուժէ կ'իյնայ, մարմինը կը կծկի վար կը
ծախ, զգայարանքներուն ուժը կանուխկէկ կը
կորսուի, անդամները կը դողզողան, քաշուած-
քը դժուար ու դողդողուն կ'ըլլայ, ևայլն : Բնու-
թիւնը ինք իրմէ չէ սահմաներ՝ որ մարդ իր
ծերութիւնը հիւանդութիւններու մէջ անցընէ,
մանաւանդ ան տարիներու կամ հասակի մէջ,
որն որ հիմակուան ծերերը շատ մեծ նեղութիւն-
ներով անցնելու կ'սկսին : Ո՛վ որ իր երիտասար-
դութեան օրերը խելքով ու առաքինութիւնով
անցուցեր է, ան մարդը ծերութեան ատենն ալ
իրբեւ երիտասարդ կրնայ ապրիլ ու առողջու-
թեամբ օրերն անցընել : Զօրաւոր ծերի մը հար-
ցընենք, թէ ինչո՞ւ համար իր ծերութեան
ատենը այնչափ ուժով է : Պատասխան կուտայ՝
որ ես հիմակուան երիտասարդներուն պէս կեանք
չեմ անցուցեր, երիտասարդութեանս ատենը կե-
նացս աղէկ հիւթերը կրցածիս չափ խնայելով
գործածեցի, քսան տարուան եղած ատենս ռեռ
չէի զիտեր՝ որ երկու սեռ մարդ կայ :

« Անկարգ ու անչափ հեշտախօսութեան խիստ
զարհուրելի հետեւանքներուն մէկն ալ մաշողա-

կան ախտն (ֆրենի մարագը) է, որն որ մարդկային ազգին վրայ եկող պինդ սոսկալի ցաւերուն մէկը կը սեպուի։ Ասիկայ իրաւցընէ անանկ ապականիչ ժանտախտ մըն է, որ մարդուն մարմինին ծուծը կը չորցնէ կ'ուտէ. բռնած մարդը գարշելի թունաւոր տնտուենի մը կը դարձնէ, անոր աղուոր կերպարանքը զգուելի ցուցանքի մը կը փոխէ, ու Աստուծմէ տրուած անէծքի մը պէս մարդը կամ մարդկային ազգը կը մաշէ։

« — Ի՞նչ են, կ'ըսէ Հուֆէլանտ, ի՞նչ են՝ սա մաշողական ախտին նայելով՝ մարդուս խիստ մահաբեր թոյներն ալ։ Միայն սա ախտը կեանքին բուն ազբիւրը կը թունաւորէ, սիրոյն վայելմունքը կը լեղիցընէ, մարդուն սէրմը կամ սկիզբը գոյանալու ստենէն կ'ապականէ ու կը մեռցընէ, ուստի և ապագայ սերունդներու վրայ ալ իր ազդեցութիւնը կ'ընէ, հանգիստ ու բարեբաղդ տներու մէջ կը մտնէ, զաւակները ծնողքէն ու ամուսինը ամուսինէն կը զատէ, ու մարդկութեան պինդ սուրբ կասկերը կը քակէ։ Աւրիշ բան մ'ալ կայ, այսինքն այն սոսկալի ախտը կամայ կամայ ու իբր թէ անզգայաբար բանող կամ ազդեցութիւն ընող թոյն մըն է, ու ամեն անգամ մարմնոյ մէջ մտած ատենը շուտ մը զօրաւոր ու յայտնի նշաններով չիմացուիր ու չի ճանչցուիր։ Մէկը կրնայ սա թունով բոլորովին ապականիլ առանց զիանալու թէ ազգար հետեւանքը ուսկից յառաջ եկան. հասարակօրէն սա ախտը վաստըկողը՝ անիկայ աղէկ

մը մարմինին վրայ տարածուելէն ու խորունկ
արմատ ձգելէն ետքը՝ դեղ փնտռելու կ'սկսի .
նաեւ առանց ուզելու և գիտնալու իր ախտին
թոյնը ուրիշներուն ալ կը հաղորդէ : Շատ հեղ
ալ մարդ չի գիտեր թէ արդեօք աս ախտէն բոլոր
րովին ազատեր է թէ չէ : Ու թէ որ աս ապա-
կանիչ ախտը հեղ մը իր բուն սաստկութեան
աստիճանը հասնելու ըլլայ, անկից ետքն ալ ինչ
սոսկալի աւերածներ չի գործեր մարդուն մարմի-
նին վրայ : Բոլոր մարմինը զարշելի վերքերով
կամ պալարներով կը ծածկուի, ոսկրները կը
մաշին, մարմինին զանազան մասերը կ'անալի-
տանան կամ կը մեռնին, քիթին ու քիմքին
ոսկրները կը փտտին, ու անով մարդուն դէմ-
քին վայելչութիւնն ու աղուորութիւնը կը կոր-
սուի :

« Կարճ խօսքով ըսեմ, մաշողակիան ախտին
թոյնը իր մէջը կը բովանդակէ խիստ զօրաւոր
թոյններուն տուած ցաւերը, տառապանքը, եր-
կարատեւ նեղութիւնն ու վախը : Եւ անա ա-
սանկ սոսկալի թոյնը ոմանք կ'արհամարհեն ու
բանի մը տեղ չի դնելով, կարծես՝ թէ անիկայ
թեթեւ հազի կամ հարբուղխի (նեվազիլի) մը
պէս շնչին բան մը կը սեպեն, անանկ որ պինդ
յարմար դեղերը անոր դէմ՝ ի գործ դնելու կը
դանդաղին : Իրաւցնէ սիրտս կտոր կտոր կ'ըլ-
լայ, երբ որ ասկից ետքը զալու ժամանակները
մտմտալով՝ կը տեսնեմ՝ որ աս սոսկալի թոյնը
սասանկ առանց արգելքի առաջ երթալով ու տա-

բածուելով, պի՛նդ պատուաւոր ու անմեղ զեր-
դաստաններն ալ (տղաք նայող աղախիններու
ու ծիծմարերու ձեռքով) ան թոյնէն պիտի ա-
պականին (պղշկին), ու անով շատ անմեղաց
տները առանց իրենց յանցանացը սոս չար ախ-
տին փասաները պիտի տեսնեն — : »

« Ահա ասոնք են անկարգ ու անչափ հեշտու-
թեան վայելմունքներուն պատճառած բնական
կամ Ֆիզիքական շարիքն ու փասաները. հիմա
տեսնենք բարոյական փասաները :

« Ինչպէս հեշտասէր մարդուն մարմինը կը
թարշամի ու կ'ապականի, անտանկ ալ անոր հո-
գեկան զօրութիւնները բոլորովին կը կորսուին :
Ինչպէս որ բոլոր գործարաններուն կազմուած-
քին ամեն ջղերը իրենց զօրութիւնը կը կորսն-
ցունեն, սոյնպէս ալ անոնց կեդրոնը, որ է ու-
ղեղը, իր զօրութենէն բոլորովին կ'իյնայ :
Ասանկ մարդը բնութեան ուրիշ ամեն ուրա-
խութեանը կամ վայելմանցը ու երզանկութեա-
նը համար մեռածի պէս կ'ըլլայ. ճշմարտու-
թեան, աղուորութեան ու աղէկութեան հա-
մար փափագ ու զգացում չունենար, ու իր բո-
լոր զօրութիւնը ամենեւին ուրիշ բանի չի բա-
նեցներ՝ բայց եթէ հեշտական բաներու : Իր
միտքը թանձր, բարքը կամ վարմունքը (նկա-
րագիրը, վեշրեպը) տկար ու փոփոխական, ու
իր հոգին կամ միտքը անհաստատ ու աստան-
գական կ'ըլլայ. իր վրան հաստատուն ու կանո-
նաւոր մտմտութիւններ չեն տեսնուիր, ինք իրմե-

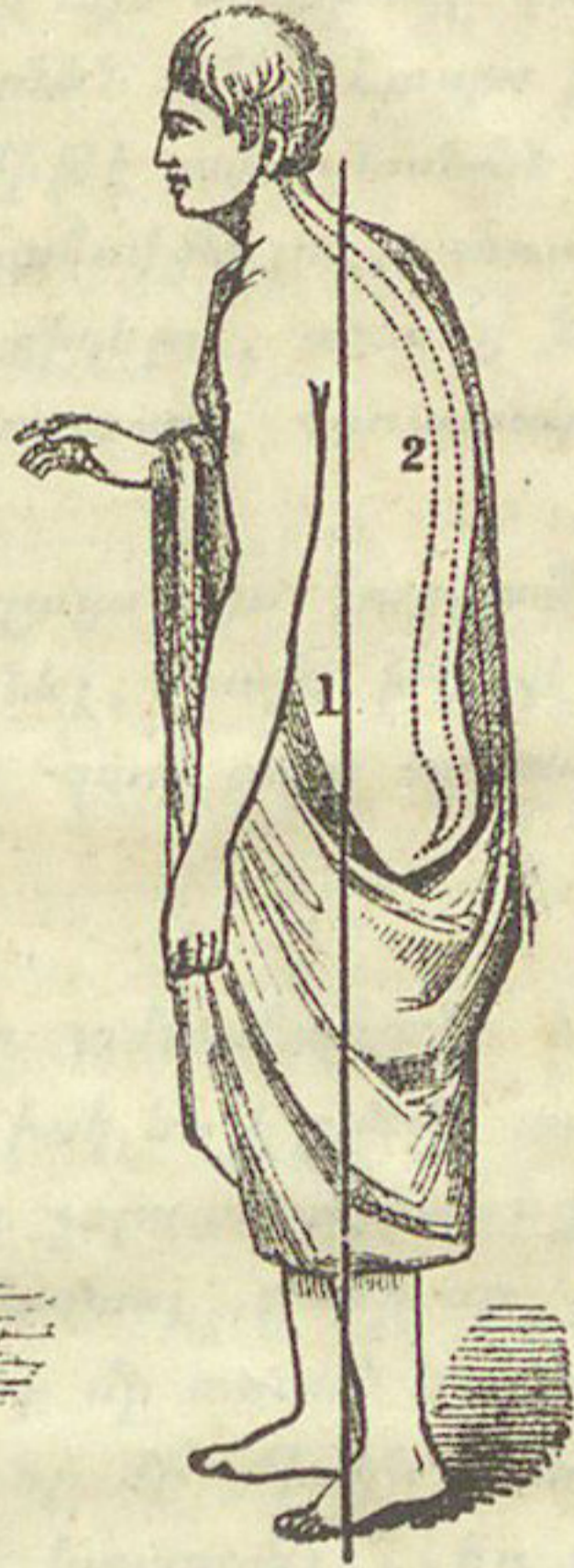
աղէկ ըլլող ու աղէկ հետեւանքներ կամ պը-
տուղներ ունեցող բանը չի փրնտրուեր . իր ը-
րած գործքերը բանաւոր ու մարդկօրէն գործքեր
չեն ըլլար , հապա միայն որ բանը որ զուարճա-
լի ու նեշտացուցիչ է՝ անիկայ զինքը կը շարժէ
ու կը յափշտակէ , միայն ան բաներուն կը փաթ-
տուի ու ետեւէն կ'ըլլայ , որոնք ներկայ վայրկե-
նի համար իր զգայարանքը կը զրգուեն . ուստի
միայն անասնաբար կամ անբանօրէն կը գործէ :
Անանկ գործողութիւններու՝ որոնց համար քիչ
մը աշխատութիւն , ինքզինքը յաղթել , ու մա-
հացուցում հարկաւոր է , բոլորովին անկարող
կ'ըլլայ : Ասկից 'ի զատ , սիրոյ մէջ անկարգ ու
անչափ ըլլալը բաւական չի սեպելով , ուսելու
խմելու մէջ ալ չափազանց կ'ըլլայ , ինչու որ իր
տկարութեանը զգայմունքը հասարակօրէն ան-
կարգ ու անչափ վայելմունքով՝ մանաւանդ
բարկ կամ ոգելից խմելիքներ խմելով իրմէ հե-
ռացնելու կ'աշխատի , որպէս զի իր անկարգ
վարմունքին չար խիղճը զգայարանքներուն
թմրեցուցիչ զինովութեանը մէջը թաղէ կորսըն-
ցունէ :

« Ասանկ մարդու մը հետ ո՞վ կրնայ բարեկա-
մութիւն ընել . ասանկ մարդը իր բարեկամին
զաղտնիքը դուրս կը հանէ , անիկայ կը խաբէ ,
իրաւունքն ու արդարութիւնը կը ծախէ . այս-
ինքն ստակի ու շահի համար արդարութենէ կը
հեռանայ , ու իր անսանձ ցանկութիւնը զանա-
զան կերպով կատարելու միջոցներ ու ճամբայ

գտնելու համար իր մեծերուն ու հայրենեացը
դէմ գող ու մատնիչ կ'ըլլայ :

« Ահա այն սքանչելի սէրը , որն որ բնութեան կանոնացը հետեւելու ըլլայ՝ ուրախութիւն ու կեանք կուտայ ու մարդկային կենաց արեւը կ'ըլլայ , այն անկարգութիւններով զարհուրելի հրէշքի կամ ցուցանքի մը կը դառնայ , որ իր թունաւոր շնչովը մարդկային ազգը Փիզիգապէս ու բարոյապէս կ'ապակհանէ , ու թըշուառութեան , տանջանքի ու մահուան գիրկը կը տանի կը նեւէ : Աս ապակհանիչ ժանտախտը միայն ան ատենը կրնայ արգելուիլ՝ կամ գոնէ չափաւորուիլ , երբ որ իւր ազբիւրը կը գոցուի , այսինքն երբ որ իր պատճառը մէկդի կը վերցուի : Մարդու երզանկութեանը համար շատ հարկաւոր բան մըն է՝ որ աս անկարգ հեշտախտութեան պատճառները ծնողաց , դաստիարակներուն կամ տղոց կրթիչներուն , ու իշխաններուն առջեւը դրուին , որպէս զի ամեն զօրութիւնով անոնց ճար ընելու աշխատին , ու իրենց զաւակները , աշկերտներն ու հպատակները աս վտանգաւոր ճամբէն , որն որ անտարակոյս մշտնջենաւոր կորըստեան մէջը կը տանի , ետ քաշեն ու դուրս հանեն » :

Երես 166-181) :

Չկւ

Առողջ Երիտասարդի

Չկւ

Ախտաւոր Երիտասարդի

211
H. J. ...

212
H. J. ...

Մեր Հայազգի բժշկին այս խօսքերը ընթերցողներուս առջեւ դնելէս յետոյ, պարտաւոր կը զտնեմ ինքզինքս քանի մը խօսք ալ անոնց ընելու, որոնք բնականաբար այս տետրակը կարդալէն վերջը պիտի հարցընեն թէ « Հապա ինչընեն երիտասարդները, միթէ ամուսնանան առանց իրենց վիճակը ապահովցնելու, առանց բաւական հարստութիւն դիզելու, առանց նայելու որ առած աղջիկը հարուստ, հաւատարիմ եւ գեղեցիկ լինի » :

Երիտասարդ ընթերցողացս այս հարցումներուն պարտիմ պատասխանել, միայն թէ պէտք է որ ամեն մէկ հարցման զատ զատ պատասխանեմ :

1. Թե երիտասարդները ամուսնանալո՞ւ են : Ո՛վ ինչ կուզէ թո՛ղ ըսէ, իսկ ես կ'ըսեմ, ամեն երիտասարդ երբ քան եւ չորս տարեկան եղած են՝ պարտաւոր են ամուսնանալ, քանի որ բընութիւնը իրենց մէկ կիւրք մը տուած է, որոյ օրինաւոր գործադրութիւնը մի միայն ամուսնութեան մէջ հնարաւոր է կատարել . . . ես այս սկզբունքս ետ կ'առնում թէ որ մէկը կրնայ հաստատել թէ ամուսնանալէն 'ի զատ կայ ուրիշ միջոց մը որով ցանկական կիւրքը կը յազենայ առանց մարդկային կազմութիւնը վտանգի ներքեւ դնելու :

Գուցէ թէ մէկը ըսէ որ « Կը զսպեմ իմ ցանկութիւնս » . . . բայց ես կը պատասխանեմ թէ .

— Ա. Ըսելը գործադրել չէ՛ .

— Բ. Շատ մեծ ապուշ մի լինելու է մէկը որ հարե՛նայ իր ցանկութիւնը զսպել, վասն զի այսպիսի մէկը անշուշտ սրահասաւոր լինելու է որ բնութեան ամենէն մեծ մղու՛մը չ'զգար .

— Գ. Բնութիւնը բռնութեան հալատակեցը՝ նելը բնութիւնը եղծել է եւ հետեւաբար ասալ իր անթիւ վտանգներն ունի :

2. Թե՛ երիտասարդները ամուսնանալո՞ւ եւ առանց իրենց վիճակը ապահովցնելու : Այս հարցման իմ մի միայն պատասխանս է թէ՛ երիտասարդ մը որ մինչեւ քսան և չորս տարեկան եղած ատենը դժբաղդաբար չէ՛ կարողացեր օրական ապրուստ մը գտնելու միջոց մը ձեռք անցնել, անանկին համար աւելի յոյս կայ ամուսնանալէն վերջը համեստ շահ մը ձեռք բերելու, եւ հաւատարիմ կողակցի մը հետ երջանկութեամբ եւ հանգստութեամբ ապրելու :

3. Թե՛ երիտասարդները ամուսնանալո՞ւ եւ առանց հարսնութիւն դիզելու : Յիրաւի ես չեմ գիտեր թէ՛ փոխադարձ սէրէն ի զատ մեծ հարստութիւն կրնայ մի գտնուիլ, և ամենեւին չեմ կրնար գիտնալ թէ՛ ոսկիի առատութիւնը ինչ կրնայ ընծայել ամուսնացեալներու . ո՛հ, մի՞թէ բաւական համոզուած չենք թէ՛ ոսկիին առատութիւնը չէ՛ թէ՛ միայն երջանկութիւն չի կըրնար մատակարարել ընտանեաց մէջ, այլ նա-

եւս խիստ շատ անգամ նոցա թշուառութեանը պատճառ կը լինի, եւ ես շիտակը մեծ երանութիւն չեմ տար հաջուստ երիտասարդի մը հետ ամուսնացող աղջկան մը, վասն զի ՀԱՐՈՒՍՏՈՒ ՍԱՄԵՆ ԿՈՂՄԱՆԷ ՀԱՐՈՒՍՏ ԼԻՆԵԼ ԿՐ ԲԱՂՁԱՅ ՄԻՇՏ : Սէր, իմ սիրելի ընթերցողս, սէր միայն հարկաւոր է ամուսնանալու համար, և հաւատան ինձ որ՝ երիտասարդ մը և աղջիկ մը, թէ և աղքատ լինին, փոխադարձ և ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ սիրով եթէ ամուսնանան մէկզմէկու հետ՝ իրենց համար երջանկութեամբ և խաղաղութեամբ ապրիլը շատ հեշտ և դիւրին կը լինի . . . երկու իրար սիրող բարեկամներու համար մէկ նստարանն ալ բաւական է, և մէկը որ կ'ուզէ երկինքին օրինակը տեսնել, թող մտնէ այն աղքատիկ սենեակին մէջ, ուր զիրար ճշմարտապէս սիրող այր և կին նստած իրենց ջուր ու հացը կ'ուտեն, երբեմն երբեմն քաղցր հայեցումածք մը նետելով խրեանց մանկան՝ որ անսեղութեամբ կը հանգչի առողջարար ոչխարի մը մորթին վրայ . իսկ ասոր հակառակը՝ գնան այն մեծատան պալատը և տես թէ ատելութիւնը ինչքո՞ւ չ'ըներ հոն, ոսկիի առատութիւն կայ հոն, այո՛, բայց Սէ՛ր չի կայ, ինչու որ այն ընտանեաց ամեն մէկ անդամները ամեն բան շուայլութեամբ ունենալով՝ վայելման խղճացմունքը կորուսած, ինչ ընելնին չի զիտցող յիմարներ դարձած են . . . անն դժոխքն ալ հոս է : Երևէ է, և ես չեմ կրնար ուրանալ ամենեւին թէ Սէրը

երբեմն արքունեաց, սպալատներու և մեծատուն-
ներու բնակարաններու մէջ կը մտնէ . . . բայց
ԵՐԲԵՄՆ միայն, վասն զի ուր ոսկին կը խօսի՝
Սէրը կը լռէ հոն, ուր ոսկին կը տիրապետէ՝
Սէրը կը փախչի տնկից. այնպիսի շքեղ և ոս-
կելից շէնքերու մէջ տիրող ամենէն երեւելի
բանը շողոքորթութիւնը և արտաքին քաղա-
քականութիւններն են: Մի խտրուիք ամե-
նեւին, իմ սիրելի ընթերցողս, երբ կը տես-
նես հարուստներուն զուարթ դէմքերը, զխոյլիք
որ անոնք քեզի ծաղր ու ծանակ չը լինելու
համար միայն խնդում երես եւ զո՞հ կ'երեւան.
հուստո՞ւ ինձ, որ նոցա կուրծքին մէջ այնպիսի
որդեր կան, որոց ամեն մէկ խածուածքը՝ մա-
հէն ալ դժնդակ է և թունալից:

Արդ՝ երիտասարդ մը ամուսնանալու համար՝
աւելի յարմար է, թէ որ չափաւոր ապրուստ մը
շահելու տրամադրութիւնն ունի . . . իրաւ է որ
աղքատութիւնը խիստ դժնդակ է, բայց սա ալ ի-
րաւ է որ՝ աղքատութեան ծանրութիւնը շատ կը
թեթեւնայ՝ թէ որ սէրը տիր է ընտանիքի մը մէջ:

4. Թե երիտասարդները հարուստ աղջիկներ
փնտնելու չեն, հետեւնին անուսնակալու հա-
ւար: Ես ամենեւին ասոր դէմ բան մը չեմ կըր-
նար ըսել. թէ որ անհնար չէ հարուստ աղջիկ
մը առնել՝ առաջին օժիտը սէր լինելով: Երի-
տասարդ ընթերցող, թէ որ կենացդ երջանկու-
թեանը և խաղաղութեանը կը ցանկաստ՝ դու

զքեզ ճշմարտապէս սիրող ազգիկ մը ամուսին
ընտրէ, կ'ուզէ հարուստ լինի, կ'ուզէ ազքստ .
և փտահ եղիր ինձ որ, այս աշխարհիս մէջ
ամենէն մեծ թշուառութիւնը պիտի ճաշակես,
թէ որ ազգիկ մը միայն իւր հարստութեանը
համար առնելու լինիս. ինչու որ՝ հարուստ ազ-
գիկները շատ անգամ հպարտ, ինքնահաւան և
զիմացիներն մարդու տեղ չի դնողներ կը լինին,
և շիտակը խօսելով, գիշատիչ թռչունի մը ճան-
կերուն մէջ իյնալը նախապատիւ է, քան թէ
ի սիրոյ օտարացեալ և իւր հարստութեամբը
փարթամութիւն, ճոխութիւն, փառաւորութիւն
փնտռող ազգիկան մը հետ ամուսնանալ: Աերջապէս
առաջին կարգի անմտութիւն կ'ընեն այն երի-
տասարդները՝ որոնք ամեն բանէ առաջ ազգիկան
մը ստացուած քին ցուցակը կը պահանջեն, եւ շի-
տակը՝ թէ որ ես ազգիկ մը լինէի՝ շատ զգոյշ
պիտի լինէի որ եւ իցէ յարաբերութիւն ունե-
նալ այնպիսի մէկու մը հետ՝ որ իմ ոսկիներուս
վրայ դրած է իւր յոյսը, եւ նոցա վրայ տնկած
է իւր տշուրները: Ըմ մասնաւոր կարծիքէս ա-
ւելի անթիւ անհամար փորձեցի մինչեւ այսօր
յայտնած են թէ՛ մէկզմէկու հարստութիւնը փրն-
տելով եւ հասկնալով ամուսնացողները երջանիկ
եղած չեն ամենեւին. ուստի ես դարձեալ կը կրրկ-
նեմ թէ՛ երիտասարդ մը, որ պիտի ամուսնանայ,
ամեն բանէ առաջ այնպիսի ազգիկ մը փնտռէ՝
որ կը սիրէ զինքը, եւ առանց երկիւղի պարտի
ամուսնանալ նորա հետ:

Թե երիսասարդները գեղեցիկ աղջիկ փնտռելու
չեն, անուսումնասիր հասնար: Ասիկայ այնպիսի
հարցում մի է, որոյ պատասխանելու համար՝
մի միայն բնութեան կրնամք դիմել, եւ անկէց
ուսանիլ թէ՛ ամեն երիտասարդ մի եւ նոյն աղջ-
կան զգեցիկ չը կրնալ ըսելովն՝ հարկաւ որ
եւ իցէ աղջիկ մը չի կրնար ամեն երիտասարդ-
ներէն միանգամայն զգեցիկ տեսնուիլ, ուստի
ասկէց կը հետեւի թէ՛ ամեն աղջիկ զգեցիկ են,
ասկայն մէկը իմ աչքիս զգեցիկ կ'երեւայ, ու-
րիշ մը քեզի, եւ մէկ ուրիշն ալ ուրիշի մը. եւ
շատ անգամ փորձը յայտնած է թէ՛ մէկ երիտա-
սարդի մը աչքին զգեցիկ երեւցող աղջիկ մը ու-
րիշ երիտասարդի մը աչքին տգեղ կ'երեւայ. արդ՝
իրողութիւնը քանի որ այսպէս է, առանց բնա-
կանի դէմ խօսած լինելու կրնամք ըսել թէ՛ երի-
տասարդ մը այն աղջկան հետ ամուսնանալու է,
որ իւր աչքին զգեցիկ կ'երեւնայ, միայն թէ
մեծ զգուշութիւն բանեցունելու է որ՝ զգեցիկու-
թիւնը շինձու չի լինի . . . սատանայէ մը աւել-
լի տգեղ են այն աղջիկները՝ որ արհեստական
միջոցներու կը դիմեն զգեցիկ երեւնալու համար:
Բայց ասոնցմէ ետքը հարցում մի ալ կը մնայ,
այսինքն թէ՛

6. Երիսասարդները ինչպէս որոշելու են այն
աղջիկները, որոնք հաւասարիւմ, սիրող, համ-
բերող եւ գոն անուսիկ կրնան շինիլ: Յիրաւի այս
հարցման կը փափաքէի որ պատասխանէի և լի-

ուլի կերպով բացատրէի այն ամեն արտաքին երեւոյթները եւ հանգամանքները, որոնցմով հաւատարիմ, սիրող, համբերող եւ գոն ամուսին լինող ազջիկը՝ անհաւատարիմ, շուտով պազող, անհամբեր եւ դժգոն ամուսին լինողէն կարելի է որոշել առանց սխալելու, սակայն երկու մեծ պատճառներ կ'արգիլեն զիս այսպիսի գիտութիւն մը առ այժմ հրատարակելէն:

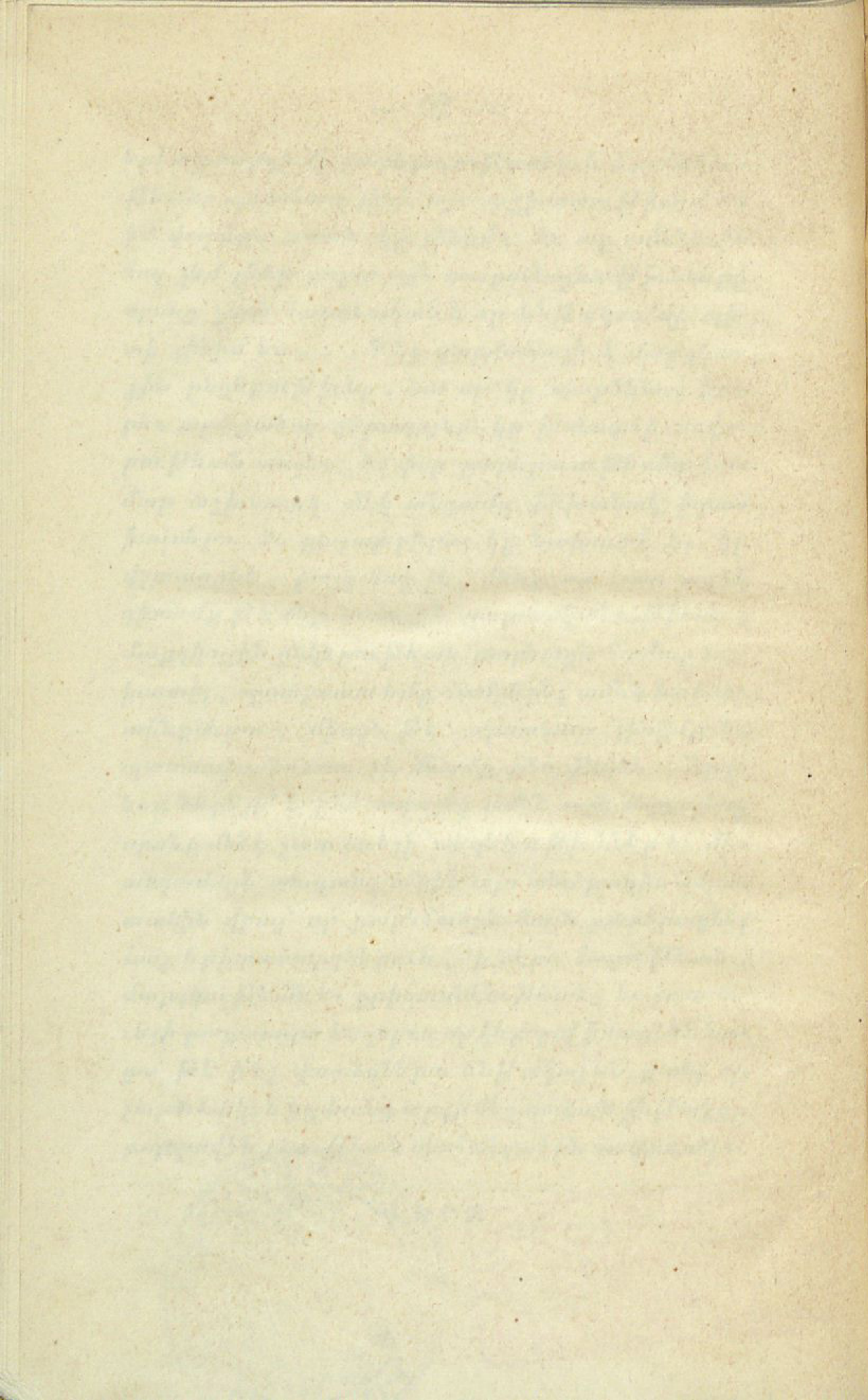
Նախ. ինչու որ մեծ գայթակղութիւններ եւ կռիւներ կրնան ծագիլ շատ ընտանիքներու մէջ:

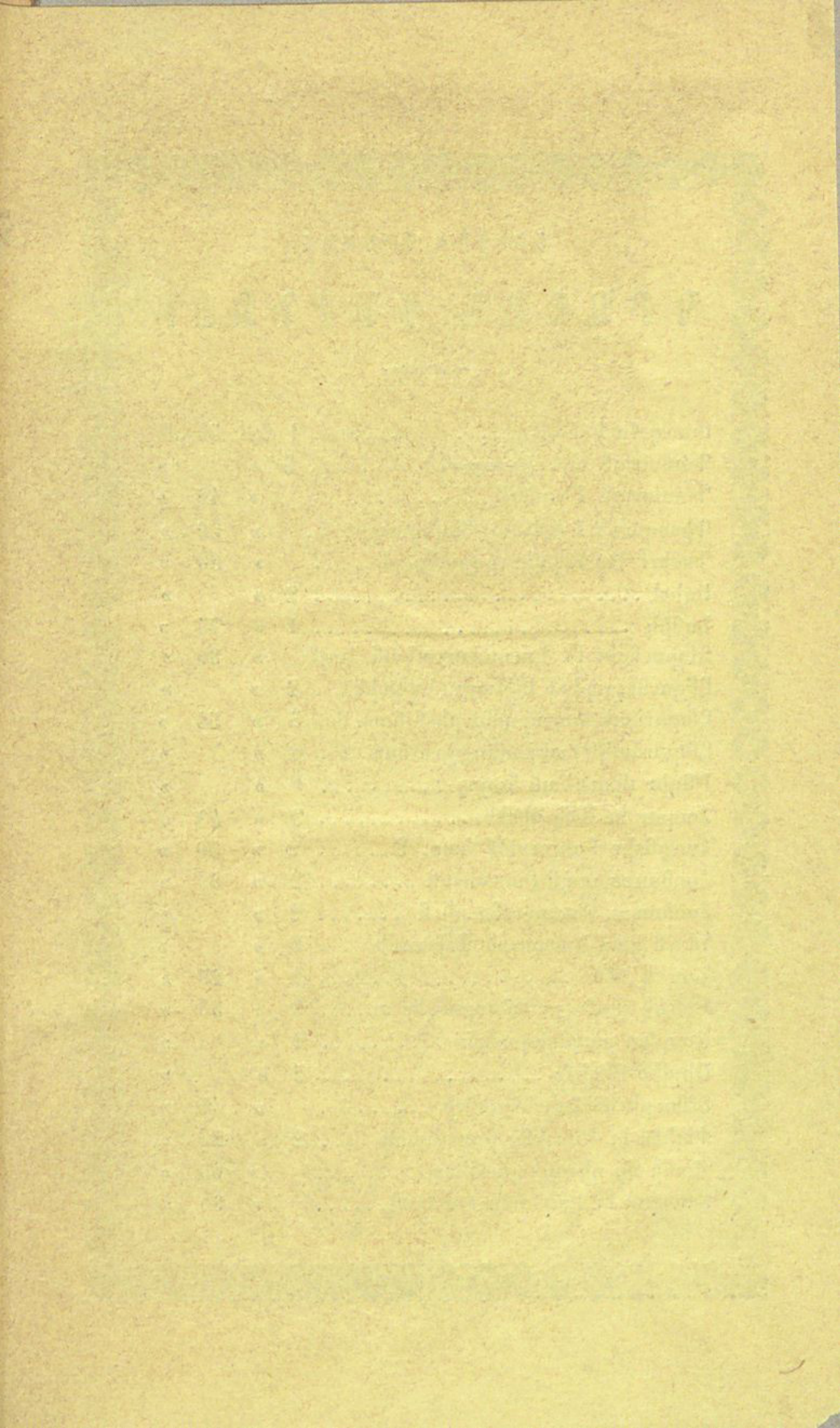
Երկրորդ. որովհետեւ շատ տղայք ցուած է թէ՛ ազջիկ մը որ իմ ամուսինս լինելով հաւատարիմ, յարատեւ սիրող, համբերող եւ գոն կը լինի, ուրիշի մը ամուսին լինելով անհաւատարիմ, պազող, անհամբեր եւ դժգոն կը լինի, եւ թէ ամեն երիտասարդի բնական կազմուածքին յարմար պէտք է ամուսին լինելու ազջիկը որոշել: Ասկից յայտնի կ'երեւայ թէ՛ որքան բազմաճատոր զիրք մը պէտք է հրատարակել այս խընդիրը պարզապէս լուծելու եւ յայտնելու հասարակ: Անս այս երկու պատճառներով զանց կ'ընեմք այս մասին հրատարակմամբ պատասխանելէն, միայն թէ կը խոստանամք որ՝ ով որ կ'ուզէ այս մասին մեր հրահանգը ընդունիլ, կրնայ բանիստանալ:

Ահաւասիկ լինցաւ մեր այս փոքրիկ աշխատասիրութիւնը, որ սրակրնու Հայ երիտասարդութեան վրայ զգացած ցաւին պատճառաւ միայն կը հրատարակեմք, եւ յիշաւի թէ որ միայն մէկ

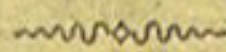
երիտասարդի մը բարեխառութեանը և երջանկու-
թեանը պատճառ լինի այս աշխատութիւնը՝ ես
իմ վարձքս առած կը լինիմ . եւ ալ ամենեւին
հոգ չեմ ըներ բոլոր այն տարածայնութիւնները
որոնց շատ հաւանական է որ ենթակայ մը պի-
տի լինիմ ես . . . Ննչ զարմանալի է մարդկա-
յին ընկերութիւնը . նա որ կը սլարծենայ իբ-
րեւ արարածոց գերագոյնը՝ կը խոնարհի սովո-
րութեան առջեւ , եւ իւր բարեխառութեանը հա-
մար աշխատող մէկ անդամը փոխանակ խրա-
խուսելու եւ քաջալերելու կը նախատէ եւ կը
վշտացընէ . բայց հոգ չէ , մենք որ շատ ազէկ
գիտեմք թէ մեր առաջին պարտականութիւնն է
մարդկային ընկերութեան բարեացն համար աշ-
խատիլ , պատրաստ եմք համբերել ամեն նախա-
տինքներու , միայն թէ օգտակար լինիմք եւ
պատասխանատու չի մնամք բնութեան : Արդ-
եօք ներելի՞ է ինձ աղաչել ամեն այն ազգայնոց
որոնք մենէ շատ աւելի տեղեկութիւններ եւ մի-
անգամայն տաղանդ ունին այս տետրակիս նսլա-
տակին վրայ՝ որ բարեհաճին ձայն բարձրացնել
Հայ երիտասարդներուն , 'ի սէրն Հայութեան ,
մարդկութեան եւ քրիստոնէութեան , եւ շատ ա-
ւելի բացայայտ եւ զօրաւոր կերպով իմացնեն նո-
ցա թէ ինչ վտանգներու ենթակայ են , քանի որ
չարունակեն իւրեանց արդի հեշտական ընթացքը
բոլորովին բնութեան պահանջածին հակառակ :

Գ Ր Ա Տ Ա Ն Փ Ա Ր Ի Ձ Ո Ի

Բառգրքուկ	4	ճրֆ.	50	սնդ.
Դասարան մեծ <i>քառքոսիկ</i>	5	»	»	»
Դասարան Մասն Ա.	»	»	40	»
Դիտողութիւն ի վերայ Տեղեկագրի. . . .	»	»	50	»
Դստեր Առաքինիք թղթակազմ	»	»	60	»
Եղիշէ	2	»	»	»
Եզնիկ	1	»	75	»
Զէյթունցիք եւ Լուսաւորչական Հայք	»	»	80	»
Ընդունելութիւն Ընծայի (Կրկնիկ). . . .	2	»	»	»
Ընդարձակ Թուարանութիւն հաս. Ա. . . .	5	»	50	»
Ընդարձակ Թուարանութիւն հաս. Բ. . . .	6	»	»	»
Խնդիր միութեան հայոց	1	»	»	»
Հազար եւ Մէկ գիշեր.	3	»	40	»
Հասրնօր Քաղաքացի հաս. Ա.	2	»	50	»
Համառօտագոյն Բառարան	2	»	50	»
Համառօտ Թուարանութիւն	2	»	»	»
Նեռն կամ Կասարած Աշխարհի	6	»	»	»
Նարեկ մեծ	2	»	25	»
Նարեկ փոքր բազմապատկեր	3	»	50	»
Սաղմոս բազմապատկեր	2	»	»	»
Սիլվիօ Բէլլիֆօ	2	»	»	»
Տփուրիւն Հայրենասիրի	»	»	40	»
Փէլիքս եւ Պալիքս թղթակազմ	2	»	25	»
Քանի մը դիտողութիւններ.	»	»	60	»
Պոսիա եւ Ընդհանուր Ժողով.	»	»	60	»

